

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

AISTĖ RADIŠAUSKAITĖ

EUROPOS KAIMYNYSTĖS POLITIKA ARMĖNIJOS ATŽVILGIU

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

doc. dr. Diana Janušauskienė

VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA

EUROPOS KAIMYNYSTĖS POLITIKA ARMĖNIJOS ATŽVILGIU

Europos kaimynystės politikos magistro baigiamasis darbas

Studijų programa EKPMns09–01

Vadovė

_____ doc. dr. Diana Janušauskienė
2012 -

Recenzentas

2012

Atliko

_____ stud. Aistė Radišauskaitė
2012 - -

VILNIUS

2012

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „Europos kaimynystės politika Armėnijos atžvilgiu“ yra:

1. Atliktas savarankiškai ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame universitete Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nedaro nuorodų į kitus darbus, jeigu jie nėra nurodyti darbe.
4. Pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Aistė Radišauskaitė

TURINYS:

SANTRUMPOS.....	2
ĮVADAS.....	3
1. NEOFUNKCIONALISTINĖ, LIBERALIŲJŲ TARPVYRIAUSYBINIŲ DERYBŲ IR KONSTRUKTYVISTINĖ EUROPOS INTEGRACIJOS SAMPRATOS.....	7
1.1. Neofunkcionalizmas.....	7
1.2. Liberaliosios tarpvyriausybinių derybos.....	10
1.3. Konstruktivizmas.....	12
2. EUROPOS SAJUNGOS KAIMYNYSTĖS SANTYKIAI SU ARMĖNIJA.....	18
2.1. Iki Europos kaimynystės politikos Rytų Partnerystės projekto.....	18
2.1.1. Posovietinė Armėnija: tapatumai, interesai ir politinės gravitacijos kryptys	19
2.1.2. Europos Sąjungos ir Armėnijos santykiai iki oficialaus Europos kaimynystės politikos projekto paskelbimo.....	24
2.1.3. Europos kaimynystės politika kaip naujas etapas Europos Sąjungos politikoje Armėnijos atžvilgiu.....	26
2.2. Europos kaimynystės politika Rytų Partnerystės kontekste.....	35
2.2.1. Rytų Partnerystės iniciatyva: nuo idėjos iki konkrečių veiksmų.....	36
2.2.2. Rytų Partnerystės projekto turinys.....	37
2.2.3. Rytų Partnerystės ir Europos kaimynystės politikos santykis.....	38
2.2.4. Rusijos veiksnys Rytų Partnerystėje.....	39
2.2.5. Rytų Partnerystė šiandien.....	40
2.2.6. Europos Sąjungos Rytų Partnerystė Armėnijos atžvilgiu.....	41
IŠVADOS.....	49
REKOMENDACIJOS.....	52
LITERATŪRA.....	53
SANTRAUKA.....	58
SUMMARY.....	59
ANOTACIJA/ABSTRACT.....	60

SANTRUMPOS:

EB	Europos Bendrija
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
RP	Rytų Partnerystė
VP	Veiksmų Planas
EEB	Europos Ekonominės Bendrijos
EKP	Europos Kaimynystės Politika
EVT	Europos Vadovų Taryba
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
NOP	Nacionalinė Orientacinė Programa
NVO	Nevyriausybinių Organizacijų
NVS	Nepriklausomų Valstybių Sandrauga
PBS	Partnerystės ir Bendradarbiavimo Sutartis
PPO	Pasaulio Prekybos Organizacija
RPI	Rytų Partnerystės Inicijatyva
VJS	Viduržemio Jūros Sąjunga
BUSP	Bendroji Užsienio Saugumo Politika
EAPB	Europos Anglių ir Plieno Bendrija
EKPP	Europos Kaimynystės Politikos Partnerystės instrumentas
ESBO	Europos Saugumo Bendradarbiavimo Organizacija
SSRS	Sovietų Sąjungos Socialistinės Respublikos
BRIST	Bendrųjų Reikalų ir Išorinių Santykių Taryba
EIDHR	Europos iniciatyva už demokratiją ir žmogaus teises
TACIS	ES paramos Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS) šalims ir Mongolijai
TEMPUS	Europos Sąjungos programa, kuri remia aukštojo mokslo modernizavimą šalyse partnerėse Rytų Europoje, Centrinėje Azijoje, Vakarų Balkanuose ir Viduržemio jūros regione, daugiausia universitetų bendradarbiavimo projektus.

IVADAS

Europos kaimynystės politikos (EKP) programoje dalyvauja Rytų Europos, Pietų Kaukazo ir Viduržemio jūros valstybės. Europos Sąjunga savo kaimynėms pasiūlydama užmegzti privilegijuotus politinius ir ekonominius santykius, siekia saugumo, stabilumo ir gerovės užtikrinimo savo kaimynystėje, nes tik saugios kaimynystės sąlygomis, saugi bei stabili bus ES. Pažymėtina, jog privilegijuoti santykiai, šiuo atveju, reiškia glaudesnę ir artimesnę bendradarbiavimą tarp ES ir jos kaimynių, tačiau nesuteikiant joms narystės perspektyvos, vietoj to, žadant integracijos į Sąjungos vidaus rinkas galimybę.

L. Mažylio teigimu: „Naujai apibrėžti santykius su kaimynėmis tapo būtina sulig Europos Sąjungos 2004 m. plėtra į Rytus, paženklusia geopolitinę Europos Sąjungos kaimynystės kaitą, vidinius ir išorinius pokyčius, reikalavusius konstruktyvaus atsako. Tuo atsaku į naujai kilusius saugumo iššūkius ir turėjo tapti siekis sukurti „stabilumą, saugumą ir gerovę Europos Sąjungos kaimynystėje“ per visapusišką Europos Sąjungos įtaką.“¹

Sutariama, jog EKP yra grindžiama abipusiais išipareigojimais bendroms europinėms vertybėms, kaip demokratija, pagarba žmogaus teisėms, teisingas valdymas, įstatymų viršenybė, tuo tarpu esminiai tokios politikos deklaruojami principai esti šie: laisvoji prekyba, rinkos ekonomika, tvarus vystymasis bei skurdo mažinimas. Aptartame kontekste ES su kaimynėmis bendradarbiavimą plėtoja dvišaliu, t.y. Partnerystės ir Bendradarbiavimo arba Asociacijos susitarimuose įteisintų santykių pagrindu, bei daugiašaliu formatu, kurio pagalba bendradarbiavimas vyksta regioniniu mastu, dažniausiai įgyvendinant įvairius projektus.

Svarbu suvokti, jog Europos kaimynystės politika nėra plėtros programa, kita vertus ji siekia integracijos pagrindu užtikrinti saugumą ir stabilumą bei stiprinti dvišalius santykius. Šiuo atveju pradėti kalbėti apie pastarųjų stiprinimą tarp ES ir Armėnijos, galime nuo 2004 m. gegužės 12 d., kuomet Bendrųjų reikalų ir išorinių santykių tarybos (BRIST) sprendimu į EKP buvo įtrauktos pirmosios valstybės – Armėnija, Gruzija ir Azerbaidžanas.

Temos aktualumas. 2007 m. ES plėtros etapas į Rytus, kurio metu Sąjungos narėmis tapo Rumunija ir Bulgarija, lėmė tam tikrus pokyčius ES kaimynystėje. Pietų Kaukazo regiono siena tapo bendros sienos su ES dalimi. Šiuo atveju Armėnija, kaip regiono dalis, tapo dar artimesne Sąjungos kaimyne.

Kita vertus, Armėnija pasižymi konfliktiniais santykiais su Azerbaidžanu, kuris taip pat dalyvauja EKP projekte bei su Turkija, kuri dalyvauja derybose su ES dėl narystės teisių. Taigi,

¹ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 13.

aktualu tirti EKP projekto, kurio esminis prioritetas yra saugios ir stabilios ES kaimynystės užtikrinimas, efektyvumą Armėnijos atžvilgiu.

Atsižvelgiant į tai, jog EKP savo kaimynėms, tame tarpe ir Armėnijos valstybei, nežada narystės Sąjungoje perspektyvos, šio **darbo problema** – kaip bei kokių instrumentų pagalba vykdoma aptariamos Pietų Kaukazo valstybės integracija į ES, ar efektyviai bendradarbiaujama ir kokia pažanga jau padaryta?

Darbo objektas. Europos Sąjungos bendradarbiavimas su Armėnija, siekiant kuo didesnės valstybės integracijos į ES struktūras EKP kontekste.

Darbo dalykas. Nagrinėjami ES dokumentai: strategijos, programos, ataskaitos.

Darbo tikslas. Išanalizuoti ES vykdomos kaimynystės politikos Armėnijos atžvilgiu vystymosi raidą, įvertinant padarytą pažangą šios Pietų Kaukazo valstybės integravimo procese.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti ir palyginti neofunkcionalizmo, liberalių tarpvyriausybinių derybų bei konstruktyvizmo teorijų koncepcines ES integracijos sampratas, išryškinant požiūrį į nacionalinių valstybių vietą procese bei įvertinant teorijų svarbą aiškinant EKP.

2. Įvertinti posovietinės Armėnijos politinių ir ekonominių interesų įtaką vykdomai EKP.

3. Išanalizuoti ir palyginti EKP proceso raidą Armėnijos atžvilgiu skirstant etapais iki Rytų Partnerystės ir joje, įvertinant esminius pokyčius šalies integravimo į ES aspektu.

4. Atskleisti kaip per Rytų Partnerystę pakito EKP Armėnijos atžvilgiu.

Darbe keliami **ginamasis teiginys**, kad Europos kaimynystės politika Armėnijos atžvilgiu gali būti abipusiai naudingas integracinis procesas, kurio pažangiam vystymuisi nėra būtinas narystės ES prioritetas.

Kalbant apie darbe taikomus **tyrimo metodus**, trumpai pažymėsime jog, visų pirma, naudojamas *lyginamas metodas*. Analizuojama ir lyginama skirtingos ES integracijos sampratos, taip pat atskiri Europos kaimynystės politikos etapai Armėnijos atžvilgiu bei EKP trijų Pietų Kaukazo valstybių kontekste. Tuo tarpu siekiant įvertinti EKP projekto efektyvumą, naudojamas *dokumentų analizės metodas*. Šio metodo pagalba analizuojami įvairūs ES institucijų parengti dokumentai (strategijos, programos, ataskaitos), kurie numato pagrindines glaudžių abipusių ES/Armėnijos santykių vystymosi gaires, vertina padarytą pažangą bei numato finansinės paramos paskirstymą. Taip pat darbe taikomas *aprašomasis metodas*, aprašant atskirai pagrindines ES integracijos teorijas, Armėnijos valstybės ekonominius ir politinius interesus, EKP ir RP projektus.

Teorinis pagrindas. Nagrinėjant EKP efektyvumą Armėnijos atžvilgiu, remiamasi neofunkcionalistiniu, tarpvyriausybinių derybų bei konstruktyvistiniu Europos integracijos aiškinimu, jog tebevykstantį procesą, visų pirma, įtakoja ir kontroliuoja nacionalinės valstybės,

ieškodamos optimaliausio varianto patenkinti savo interesams. Taigi, ES integracinė politika yra naudinga pačioms valstybėms.

Šaltinių ir literatūros apžvalga. Analizuojant EKP proceso raidą Armėnijos atžvilgiu, visų pirma, remtasi ES dokumentais: sutartimis, Europos Komisijos strategijomis, programomis, komunikatais, ataskaitomis, apžvalgomis, veikslių planu, nacionalinėmis orientacinėmis programomis, rekomendacijomis. Taip pat oficialiais Europos Sąjungos internetiniais puslapiais. Papildomą informacinės medžiagos dalį sudarė L. Mažylio monografija „Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms“² bei D. Vainalavičiaus daktaro disertacija „Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione“.³

Aptariant neofunkcionalizmo, liberalių tarpvyriausybinių derybų bei konstruktyvizmo teorijas, atitinkamai reikšmingi darbai buvo: B. Rosamond „Theories of European Integration“, A. Moravcsik „Europos pasirinkimas“, A. Wiener, T. Diez „European integration theory“ ir kt.⁴

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, dvi pagrindinės dalys, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas, santraukos bei anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedai.

Pirmoje dalyje nagrinėjama neofunkcionalizmo, liberalių tarpvyriausybinių derybų bei konstruktyvizmo teorijų koncepcinis požiūris į ES integracijos procesą, aptariant sampratų panašumus bei esminius skirtumus ir įvertinant Europos kaimynystės politikos projekto siūlomos integracijos be narystės perspektyvos vietą teoriniame kontekste.

Antroje dalyje nagrinėjama EKP proceso raida konkrečiu Armėnijos atveju, išskiriant du bendradarbiavimo etapus (iki Rytų Partnerystės ir joje) ir šiuo būdu siekiant įvertinti ES vykdomos integracinės politikos efektyvumą, nusakant padarytą pažangą bei pokyčius atskirais etapais bei palyginus įvertinant RP vietą EKP Armėnijos atžvilgiu.

Darbe naudojamų sąvokų apibrėžimai. Pagrindinės darbe naudojamos sąvokos:

1) *Europos kaimynystės politika* – ES privilegijuoti santykiai su kaimynėmis valstybėmis, siekiant užtikrinti saugią kaimynystę europinių vertybių sklaidos pagrindu ir nežadant ES narystės perspektyvos.⁵

2) *Rytų Partnerystė* – diferencijuotas ES požiūris į santykius su kaimynais Rytuose, siekiant sukurti sąlygas partnerių politinei bei ekonominei integracijai į Sąjungą pagerinti.⁶

² Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010.

³ Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008.

⁴ Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgrave Macmillan, 2006. Jorgensen K. E., Pollack M. A., Rosamond B. *Handbook of European Union Politics*, Sage Publications, 2006. Moravcsik A., *Europos pasirinkimas*, Vilnius: Margi raštai, 2008. Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000. Wiener A., Diez T., *European integration theory*, Oxford University Press, 2005.

⁵ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, *Europos kaimynystės politika*, <<http://www.urm.lt/index.php?1084359818>>

3) *Pietų Kaukazas* – regionas ES rytuose, kurį sudaro Gruzija, Armėnija ir Azerbaidžanas.

4) *Integracija* – „tai Europos šalių ir tautų vienybės kūrimas. Europos Sąjungoje tai reiškia, kad šalys telkia savo išteklius ir bendrai priima daugelį sprendimų. Bendri sprendimai priimami bendradarbiaujant ES institucijoms (Parlamentui, Tarybai, Komisijai ir t.t.)“.⁷

⁶ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, *Europos kaimynystės politika*,
<<http://www.urm.lt/index.php?1084359818>>

⁷ *Eurožargono aiškinamasis žodynelis*, <http://europa.eu/abc/eurojargon/index_lt.htm>

1. NEOFUNKCIONALISTINĖ, LIBERALIŲJŲ TARPVYRIAUSYBINIŲ DERYBŲ IR KONSTRUKTYVISTINĖ EUROPOS INTEGRACIJOS SAMPRATOS

Sutariama, jog tebesitęsiantį Europos Sąjungos integracijos proceso fenomeną aiškina trys klasikinės neofunkcionalizmo ir liberaliųjų tarpvyriausybinių derybų teorijos, bei nauju požiūriu išsiskirianti šiuolaikinė konstruktyvizmo teorija. Svarbu tai, kad visi trys teoriniai požiūriai pateikia skirtingus Europos integracijos modelius ir jų kontekste samprotauja apie tokio proceso priežastis bei pagreičio prielaidas.

Pažymėtina, jog neofunkcionalizmo teorijos atstovas Ernst Haas, integraciją apibūdino kaip: „procesą pagal kurį politiniai aktoriai keliuose skirtingose nacionalinėse situacijose įsitikina nukreipti savo ištikimybes, lūkesčius ir politines veiklas į naują centrą, kurio institucijos įgyja arba reikalauja pavaldumo viršnacionaliniu lygiu.“⁸ Kitaip tariant, integracija suvokiama kaip procesas, kurio metu nacionalinės valstybės perleidžia dalį savo suvereniteto viršnacionalinėms institucijoms, nes tokiu būdu mato didesnes galimybes veikti tarptautiniu mastu.

Šioje darbo dalyje sieksime nusakyti esmines neofunkcionalizmo, tarpvyriausybinių derybų bei konstruktyvizmo sampratų koncepcijas, atsiribojant nuo gausiai teorijoms aptarti skirtoje literatūroje aprašomų ir keliamų įvairių ginčų bei svarstymų, dėl šių, Europos integraciją siekiančių paaiškinti, požiūrių patikimumo.

Aptarus kiekvieną teoriją atskirai, jas palyginsime bei sieksime įvertinti ES vykdomos kaimynystės politikos vietą aptartame teoriniame kontekste.

1.1. Neofunkcionalizmas

Neofunkcionalizmas kaip išsami regioninės integracijos teorija buvo suformuluotas šeštojo dešimtmečio pabaigoje. Atsižvelgiant į tai, jog neofunkcionalizmo teorijos pirmtako – funkcionalizmo – tyrimo objektu tapo supratimo, apie vieningą Europą kaip taikos garantą, aiškinimas, neofunkcionalistai šiuo atveju siekė suprasti ir paaiškinti konkrečiai integracijos proceso pobūdį.⁹

Taigi neofunkcionalizmo teorijos atstovai mėgindami aiškinti Europos integracijos procesą, rėmėsi sukaupta tuometinės Europos ekonominio vienijimosi patirtimi. Vertinant 1951 metais įsteigtos Europos Anglių ir Plieno Bendrijos (EAPB), o vėliau Europos Ekonominės Bendrijos (EEB) ir Europos Atominės Energijos Bendrijos (EAEB) patirtį buvo pristatytas tokios

⁸ Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgarve Macmillan, 2006, p. 7.

⁹ Ten pat, p. 90.

ekonominės integracijos teorinis modelis bei numatytos ateities vystymosi perspektyvos.¹⁰ Svarbu pažymėti, jog neofunkcionalizmo esminis siekis buvo sukurti sistemingą tarptautinės politinės integracijos prognozavimo teoriją, todėl ir pagrindinis dėmesys skiriamas santykių tarp ekonominės ir politinės integracijos aiškinimui.¹¹

Neofunkcionalizmo atstovų samprotavimu, regioninė integracija prasideda tuomet kai dvi ar daugiau valstybių susitaria dirbti integruotai tam tikrame ekonomikos sektoriuje. Šiuo atveju siekiant kuo efektyvesnio tarpvalstybinio bendradarbiavimo susitariama steigti viršvalstybines institucijas, kurios prižiūrėtų bendrus reikalus ir operacijas, taigi, suteikiant joms viršnacionalinių sprendimų galios autoritetą.¹² B. Rosamond teigimu, žymus neofunkcionalizmo teoretikas E. Haas vertindamas Europos Bendrijų (EB) patirtį nustatė tris sėkmingos ekonominės integracijos sąlygas. Tai pliuralistinės visuomenės, žybaus ekonominio ir industrinio išsivystymo ir bendrųjų ideologinių modelių buvimas tarp integracijos siekiančių dalyvių. Be to, Europos patirtis parodė, jog integracijos pagreitį galima išlaikyti tuo atveju, kai viršnacionalinės institucijos įpareigosios palengvinti bendrų interesų siekimą, šiuo atveju padėti integruotis.¹³

Nemažiau svarbus sparčią integraciją bei maksimalaus palaipsnio bendradarbiavimo stiprinimo galimybes lemiantis faktorius yra daugumos suinteresuotųjų įsitraukimas į tam tikras, pagal integracijos schemą, parinktas užduotis ir ypatingai kai tos užduotys neprieštaruoja nacionaliniams sprendimams.¹⁴ Galiausiai, integracijos procesą kontroliuoja nacionalinių valstybių racionalūs elitai, arba kitaip, suinteresuotos grupės, kurios siekia patenkinti savo ekonominius interesus per EB teikiamos naudos prizmę, ir tuo tikslu siekia įtakoti nacionalinių vyriausybių sprendimus dėl Europos integracijos.¹⁵

Analizuodami tokio proceso poveikį nacionalinių valstybių vidaus politikai, neofunkcionalistai pažymi, jog šiuo atveju didžiausia integracijos naudą gauna valstybių lobistinės interesų grupės, kurios ekonominės integracijos procese išvelgia materialinės naudos sau faktorių, t.y. suvokia, jog veikiant ir sudarant sandorius regioniniu mastu pelnas padidės. Tokiame kontekste ir pasireiškia nacionalinių politinių sistemų parama integracijai, kai viršnacionalinėms regioninėms institucijoms perleidžiami tam tikri įgaliojimai bei pastebimas padidėjęs valstybės veikėjų polinkis derėtis.¹⁶ Taigi integracijos sėkmę lemia, jog į šį procesą savanoriškai įsitraukia suinteresuoti veikėjai, kuriuos kryptingai skatina viršnacionalinių galių turinčios institucijos.¹⁷

¹⁰ Rosamond, B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 58.

¹¹ Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgarve Macmillan, 2006, p. 90.

¹² Rosamond, B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 58.

¹³ Ten pat, p. 69.

¹⁴ Ten pat, p. 69-70.

¹⁵ Ten pat, p. 70.

¹⁶ Ten pat, p. 59.

¹⁷ Ten pat, p. 202.

Aiškinant integracijos proceso ypatybes ir, ypačiai, siekiant pateikti jo ateities perspektyvas, nemažiau svarbi neofunkcionalistams tapo sukonstruota *spillover* idėja, kuri teigia, jog abiejų integracija suinteresuotų pusių bendradarbiavimas neišvengiamai bus plėtojamas ne tik viename ekonomikos sektoriuje, nuo ko pradėjo Europa įsteigusi EAPB, bet ir kituose, artimuose sektoriuose.¹⁸ Teigiama, jog ekonomikos sektoriai tarpusavy glaudžiai susiję ir integracija tik viename iš jų negalinti būti visiškai sėkminga ir produktyvi, todėl anot neofunkcionalizmo teoretikų, integracijos procesas viename sektoriuje skatina integraciją ir kituose panašiuose sektoriuose, o šiam procesui būdinga tąsa ir plėtra vis apjungiant naujus sektorius.¹⁹ Kitais žodžiais tariant, pavyzdžiui, prekybos sektoriaus integracija nėra įmanoma, nesiekiant integracijos tokiam sektoriuje kaip transporto politika, kurios vienu uždavinių būtų įvairių žaliavų, produktų judėjimo palengvinimas.²⁰ B. Rosamond teigimu, žymus aptariamoms teorijoms atstovas Lindberg, *spillover* apibūdino kaip situaciją, kurioje: „... veiksmas, susijęs su specifiniu tikslu, sukuria situaciją, kurioje pradinis tikslas gali būti pasiektas tik atlikus tolesnius veiksmus, kurie savo ruožtu sukuria tolimesnę sąlygą ir reikalauja daugiau veiksmo ir taip toliau.“²¹

Svarbu pažymėti, jog neofunkcionalistai *spillover* idėją taikė ne tik ekonominės, bet ir politinės integracijos poreikiui paaiškinti.²² Pavyzdžiui, laisvosios prekybos zonos sukūrimas tarp valstybių įmanomas, visų pirma, atlikus tolesnius veiksmus, t.y. suformuojant bendrą muitų sąjungą, pinigų sąjungą, bendrą rinką. Tuo tarpu šie veiksmai, arba kitaip glaudesnė ekonominė integracija, reikalauja plėsti viršnacionalinių institucijų kompetenciją, taigi, atsiranda politinės integracijos poreikis.²³ Paprasčiau tariant, neofunkcionalistai iškėlė prielaidą, jog visų pirma, ekonominių ir kitų veikiančių sektorių integracija lemia politinės integracijos būtinybę.²⁴

Pažymėtina, jog neofunkcionalizmo teorija iškeldama viršnacionalinių institucijų svarbos ir būtinybės faktorių, pirmiausiai, teigia, jog tokios nepriklausomos institucijos paaiškina, kodėl vienos bendruomenės integruotos, o kitos ne. Taip pat institucijos turėtų užtikrinti sąlygas autonomijai, kai valstybė įvykdo integracijos reikalavimus ir tampa organizacijos dalimi.²⁵ Be to, atsižvelgiant į tai, jog ekonominių sektorių integracija taip pat plėsdama prekybos ir sandorių apimtis už organizacijos ribų, sukuria naujas problemines situacijas, kurias gali išspręsti tik viršnacionalinių institucijų įsikišimas.²⁶

¹⁸ Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 60.

¹⁹ Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgrave Macmillan, 2006, p. 94.

²⁰ Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 60.

²¹ Ten pat.

²² Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgrave Macmillan, 2006, p. 94.

²³ Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 60.

²⁴ Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgrave Macmillan, 2006, p. 90.

²⁵ Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 60.

²⁶ Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgrave Macmillan, 2006, p. 90.

Trumpai apibendrinami pažymėsime, jog neofunkcionalistinis Europos integracijos aiškinimas, visų pirma, teigia, jog tam tikros srities ekonominė integracija, kurios Europa siekė įkurdama EAPB, turi neišvengiamą polinkį plėstis, pirmiausiai, integruojantis kituose, panašiuose ir glaudžiai susijusiuose, ekonomikos sektoriuose, galiausiai, pereinant prie neišvengiamos politinės integracijos būtinybės, kurios kontekste iškyla nepriklausomų viršnacionalinių institucijų būtinybė. Taigi Europos integracijos procesui būdingas judėjimas nuo ekonominio *spillover* link neišvengiamo politinio *spillover*, o šio proceso pagreitį įtakoja, visų pirma, nacionalinių valstybių ekonominiai interesai.

1.2. Liberaliosios tarpvyriausybės derybos

Tarpvyriausybinių derybų teorija iš dalies kritikuoja neofunkcionalizmo teiginius apie EB vystymąsi, kaip vykstantį automatiško ir palaipsnio (*spillover*) progreso sąlygomis, gilesnės integracijos link, kartu stiprėjant viršnacionalinių institucijų įtakai. Kritika aiškinama tuo, jog Bendrijų kūrimo procesui būdinga koncentracija nacionalinėms valstybėms aktualiuose klausimuose, kurie sprendžiami tarpvyriausybinių derybų metu, be to, integracijos plėtra tik protarpiais vyko tarp susijusių ekonominių ir politinių sektorių, o viršnacionalinių institucijų įtaka pasiskirstė netolygiai.²⁷

Liberaliųjų tarpvyriausybinių derybų teorijos kūrėjas A. Moravcsik savo koncepcijas, kaip ir neofunkcionalistai, grindžia Europos patirties vertinimo prizme. Taigi šiuo atveju teoriniai pagrindai remiasi penkių žymiausių ES istorijoje derybų (Romos sutarties, muitų sąjungos ir bendrosios žemės ūkio politikos konsolidavimo, Europos pinigų sistemos sukūrimo, Suvestinio Europos akto, Maastrichto sutarties) analize, pagal kurią derybų procesas skirstomas trimis etapais: 1) nacionalinių prioritetų formavimo; 2) tarpvyriausybinių derybų; 3) tarptautinių institucijų parinkimo.²⁸

Moravcsik samprotavimu: „... Europos integraciją geriausiai galima paaiškinti kaip nacionalinių lyderių racionalių pasirinkimų seriją. Tie pasirinkimai buvo atsakymas į suvaržymus ir galimybes, išplaukiančias iš galingų nacionalinių veikėjų ekonominių interesų, kiekvienos šalies santykinės galios tarptautinėje sistemoje ir tarptautinių institucijų vaidmens sutvirtinant tarptautinių susitarimų patikimumą.“²⁹ Taigi, Europos integracijoje svarbiausi veikėjai yra nacionalinės valstybės, kurių politikos kryptis lemia ekonominiai interesai. Kalbant konkrečiau A. Moravcsik teigia, jog „Europos integracija kilo iš daugelio racionalių pasirinkimų,

²⁷ Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgarve Macmillan, 2006, p. 265.

²⁸ Moravcsik A., *Europos pasirinkimas*, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 32.

²⁹ Ten pat.

kuriuos padarė nacionaliniai vadovai, nuosekliai tenkindami ekonominius interesus [...] Kai tie interesai sutapdavo, integracija paspartėdavo.³⁰

Taigi, tarpvyriausybinių derybų teorija ES integracijos eigoje svarbiausiais veikėjais laiko nacionalines valstybes, kurių poreikis integruotis priklauso nuo procesų vidaus politikoje, ir todėl integracijos rezultatas priklauso nuo tarpvyriausybinių derybų rezultato.³¹ Šiuo atveju Moravcsik teorinis Europos integracijos aiškinimas remiasi dviejų lygių modeliu, kurį sudaro: 1) derybų teorijos suformavimas nacionaliniu lygiu; 2) strateginės derybos tarpvyriausybiskumo sąskaita.³² Remiantis tokiu modeliu, nacionalinės valstybės pačios sprendžia kada ir kiek suvereniteto perleisti viršvalstybinėms institucijoms, todėl jų (institucijų) svarba integracijos procese yra ribota.³³

Aptarto dviejų lygmenų modelio taikymo Moravcsik teorijoje esmė yra tai, jog siekiant suprasti ES viršnacionaliniame lygmenyje vykstančius procesus, būtina įsigilinti į nacionalinių valstybių integracijos poreikio priežastis.³⁴ Pasak A. Moravcsik, visų pirma, ekonominiai interesai lemia vienokią ar kitokią valstybės politiką integracijos atžvilgiu, ypač svarbūs šiuo atveju tampa ekonominių interesų turinčių grupių spaudimai, kurie įtakoja vyriausybės sprendimus koordinuoti veiksmus joms naudingų ekonominių mainų sąlygomis bei motyvaciją priimti ES sprendimus.³⁵ Aiškindamas suinteresuotų grupių svarbą ekonominės integracijos procese, Moravcsik pažymi, kad jų: „spaudimas apskritai apribojo politiką griežčiau nei saugumo motyvai bei viešoji nuomonė. Jeigu kuris nors veiksnys turėdavo būti atmetas, tai būdavo geopolitinis veiksnys. [...] ekonominiai interesai nulėmė aplinkybes, kurioms esant geopolitinė ideologija galėjo daryti įtaką politikai.“³⁶ Taigi, tarpvyriausybinių derybų teorija, pirmiausiai, įrodo, jog nacionalinės vyriausybės teikia pirmumą ekonominei Europos integracijai dėl vidaus suinteresuotų grupių, ypač konkurencingos ekonomikos siekio aspektu, spaudimo, ir todėl vyriausybės integraciją vertina, kaip priemonę, patenkinti komerciniams šių grupių interesams.³⁷ Aukščiau aptarti dalykai atspindi pirmąjį ES integracijos modelio etapą, kai nacionalinės vyriausybės atsižvelgdamos į savo prioritetus nusprendžia, kiek integracija joms reikalinga.

Antrajame integracijos etape – tarpvyriausybinių derybų metu yra sudaromi įvairūs sandoriai su nacionalinėmis valstybėmis. Kaip pažymi A. Moravcsik: „ypatingo teorinio dėmesio čia nusipelno tai, ar derybų rezultatai yra veiksmingi, realizuojantys visą įmanomą naudą, bei tai,

³⁰ Moravcsik A., *Europos pasirinkimas*, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 13.

³¹ Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 201.

³² Ten pat, p. 136.

³³ Ten pat, p. 201.

³⁴ Ten pat, p. 135-136.

³⁵ Moravcsik A., *Europos pasirinkimas*, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 17-18.

³⁶ Ten pat, p. 18.

³⁷ Wiener A., Diez T., *European integration theory*, Oxford University Press, 2005, p. 78-79.

ar konflikto dėl tos naudos paskirstymo atskirais atvejais sprendimas palankesnis vienai ar kitai pusei.³⁸ Taigi, tarpvyriausybinių derybų teorija Europos integracijos derybų procese svarbiausiu dalyku laiko derybas dėl naudos paskirstymo.³⁹ Anot Moravcsik, tokių derybų rezultatus lemia nacionalinių valstybių santykinė galia.⁴⁰

Galiausiai, minėtinas trečiasis integracijos etapas pagal tarpvyriausybinių derybų teoriją, kuriame vėlgi pačios vyriausybės pasirenka, kiek suvereniteto perduoti tarptautinėms institucijoms, t.y. kiek leisti įtakoti nacionalinius sprendimus.⁴¹ „Vyriausybės perduoda suverenumą tarptautinėms institucijoms tada, kai potenciali nauda yra didelė, o pastangos užtikrinti užsienio vyriausybių išipareigojimų vykdymą decentralizuotomis ar nacionalinės politikos priemonėmis žada būti neveiksmingomis.“⁴² Moravcsik remdamasis savo tyrinėjimais konstatuoja, jog: „ženklus subendrinimas ir perdavimas vyksta dažniausiai ne tada, kai susilieja ideologinės Europos koncepcijos, ar kai vyriausybės sutaria dėl poreikio politinius sprendimus centralizuoti į technokratių planuotojų rankas, bet kai jos siekia priversti laikytis susitarimų užsienio vyriausybės (arba kai kuriais atvejais būsimąsias savo šalies vyriausybės), turinčias stiprių pagundų jų nesilaikyti.“⁴³

Tarpvyriausybinių derybų teorija aiškindama Europos integraciją trimis etapais – nacionalinių prioritetų susiformavimo, derėjimosi ir dalies suvereniteto perdavimo viršnacionalinėms institucijoms – teigia, jog nacionalinės valstybės su savo ekonominiais interesais yra svarbiausi veikėjai, įtakojęs integracijos proceso eigą. Pirmajame etape, integracinių prioritetų formavimąsi įtakoja situacija valstybių vidaus politikoje, antrajame etape, derybų rezultatus įtakoja valstybių santykinė galia, trečiajame etape, pačios valstybės sprendžia, kiek galios suteikti viršnacionalinėms institucijoms. Taigi, integracijos lygį lemia nacionalinių valstybių ekonominio suinteresuotumo lygis.

1.3. Konstruktyvizmas

Pastaruoju metu konstruktyvistinis ES integracijos aiškinimas tampa vis įtakingesnis. Tai požiūris į pasaulį kaip labiau socialų, nei materialų darinį. Konstruktyvistinė samprata teigia, jog valstybių interesai ir tapatumai nėra duoti, bet atsiranda sąveikų metu ir yra socialiai sukonstruojami.⁴⁴ T. Risse teigimu, socialinis konstruktyvizmas remiasi trizizmu, kad: „socialinė

³⁸ Moravcsik A., *Europos pasirinkimas*, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 18.

³⁹ Wiener A., Diez T., *European integration theory*, Oxford University Press, 2005, p. 79.

⁴⁰ Moravcsik A., *Europos pasirinkimas*, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 18-19.

⁴¹ Wiener A., Diez T., *European integration theory*, Oxford University Press, 2005, p. 80.

⁴² Moravcsik A., *Europos pasirinkimas*, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 20.

⁴³ Ten pat, p. 21.

⁴⁴ Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 198.

tikrovė nenukrito iš dangaus, bet žmogiškieji faktoriai sukonstravo ir atkūrė ją per kasdienės patirtis.⁴⁵

Taigi kaip pažymi B. Rosamond, konstruktyvistų sutarimas, jog pasaulio santvarka yra grįsta labiau socialiniu konstruktu, reiškia, kad: „struktūrinės ypatybės, tokios kaip anarchija nėra nekintančios [...] priešingai, anarchija yra socialinis konstruktas, kuris subjektyviai suprantamas valstybių ir kuris atstatomas per jų sąveiką.“⁴⁶ Kitaip tariant, stabilios tarptautinės politikos modeliai randasi bendru dviejų dalyvių supratimu apie kiekvieno vaidmenį, aplinką ir t.t.⁴⁷ Taigi, valstybės nėra statiniai subjektai, jos taip pat prisideda prie tarptautinės anarchinės aplinkos kūrimo. Kitais žodžiais tariant, konstruktyvistai sutaria, jog tarptautinės politinės struktūros, tokios kaip ES, yra socialinės sąveikos rezultatai.⁴⁸ Šioje vietoje svarbu paminėti, jog T. Risse teigimu sąvoka *Europa* yra naudojama sinonimu sąvokai *Europos Sąjunga* ir būtent toks supratimas lemia sparčią Europos integraciją, nes šiuo atveju socialinėje erdvėje būti europiečiu reiškia būti ES.⁴⁹

Konstruktyvizmo atstovo J. T. Checkel samprotavimu, šis teorinis požiūris nėra nauja koncepcija aiškinanti ES integraciją. Tai labiau siekis geriau suprasti sąlygas, kurių pagrindu formuojasi kolektyvinė tapatybė.⁵⁰ Pažymėtina, jog neofunkcionalizmo atstovai pradėjo kalbėti apie tapatumų suvokimo poveikį integracijai, teigdami, jog kolektyvinė tapatybė atsiranda tuomet, kai politiniai veikėjai sutinka patikėti savo politinius veiksmus, lūkesčius, lojalumus naujam centrui, kurio institucijos įgyja viršnacionalinę jurisdikciją.⁵¹ Šiuo atveju konstruktyvizmo tikslas yra geriau suprasti bendrų interesų ir bendros tapatybės formavimosi priežastis, tiriant socialinę sąveiką kaip jų vertinamąją baigtį integracijos kontekste.⁵²

Konstruktyvistinis požiūris teigia, jog europinis identitetas arba kitaip socializacija labiausiai yra formuojami sąveikoje įvairių vidaus faktorių, pavyzdžiui, socialinio diskurso, biurokratinės patirties, nacionalinių institucijų struktūrų. Šiuo atveju socializacijos rezultatai skatinami ES institucijų visgi labiausiai yra įtakojami nacionalinių valstybių struktūrų.⁵³ Taigi, kalbėdami apie valstybių integracinius interesus, konstruktyvistai teigia, kad jie nėra duoti, kaip materialūs, pavyzdžiui, ekonominiai interesai, o yra konstruojami socialinės sąveikos procesų metu.⁵⁴

⁴⁵ Wiener A., Diez T., *European integration theory*, Oxford University Press, 2005, p. 160.

⁴⁶ Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 172.

⁴⁷ Ten pat, p. 198.

⁴⁸ Ten pat, p. 172.

⁴⁹ Wiener A., Diez T., *European integration theory*, Oxford University Press, 2005, p. 167-168.

⁵⁰ Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgrave Macmillan, 2006, p. 418.

⁵¹ Ten pat.

⁵² Ten pat.

⁵³ Jorgensen K. E., Pollack M. A., Rosamond B. *Handbook of European Union Politics*, Sage Publications, 2006, p. 68.

⁵⁴ Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000, p. 172-173.

Trumpai apibendrinami pažymėsime, jog konstruktyvizmo atstovai ES integracijos procesą aiškina kaip įvairių socialinių sąveikų konstrukta, kuriam būdingas kolektyvinio tapatumo formavimasis. Šiuo atveju Europos Sąjungos darinio vertinimas europinio identiteto aspektu, lemia didėjančią Europos socializaciją, kurią labiausiai įtakoja pačios nacionalinės valstybės, veikiamos įvairių faktorių sąveikos savo vidaus politikoje.

Apibendrinant tris šioje darbo dalyje aptartas teorijas, galime teigti, kad visoms būdinga pabrėžti nacionalinių valstybių vaidmens, kuris priklauso nuo šalies vidaus interesų, svarbą Europos integracijos proceso vystymuisi, tačiau visoms trims būdinga skirtingai aiškinti viršnacionalinių institucijų ir nacionalinių valstybių santykį šiame procese.

1. lentelė. Neofunkcionalistinė, tarpvyriausybinių derybų ir konstruktyvistinė ES integracijos procesą aiškinančios sampratos

ES integracijos procesas	Neofunkcionalizmo teorija	Tarpvyriausybinių derybų teorija	Konstruktyvizmo teorija
<i>Integracijos atskaitos taškas</i>	Ekonominiai interesai	Ekonominiai interesai	Socialinės sąveikos rezultatas
<i>Integracijos modelis</i>	1) poreikis tam tikro ekonominio sektoriaus integracijos; 2) judėjimas link ekonominio <i>spillover</i> ; 3) judėjimas link politinio <i>spillover</i> .	1) derybų teorijos suformavimas nacionaliniu lygiu; 2) strateginės derybos tarpvyriausybiškumo sąskaita (derybos ir apsisprendimas).	1) įvairių, o ypač ypatingai vidaus faktorių socialinė sąveika; 2) kolektyvinės tapatybės formavimasis.
<i>Ekonominės integracijos priežastys</i>	Vidaus suinteresuotų grupių spaudimas ir įtaka vyriausybės sprendimams; ekonominis <i>spillover</i> .	Vidaus suinteresuotų grupių spaudimas ir įtaka vyriausybės sprendimams.	Formuojasi sąveikų metu.
<i>Politinės integracijos priežastys</i>	Ekonominis <i>spillover</i> įtakoja politinio <i>spillover</i> būtinybę.	Siekis patenkinti ekonominius interesus dalies suvereniteto perleidimo viršnacionalinėms institucijoms sąlygomis.	Formuojasi sąveikų metu.
<i>Integracijos proceso tautos faktoriai</i>	Tarpvyriausybinių institucijų faktorius; automatiškas ir laipsniškas <i>spillover</i> progresas.	Ekonominių interesų svarbos nacionaliniu mastu laipsnis.	Europinio identiteto suvokimas: sąvokos <i>Europa</i> tapatinimas sąvokai <i>Europos Sąjunga</i> .

Šaltinis: Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgarve Macmillan, 2006. Jorgensen K. E., Pollack M. A., Rosamond B. *Handbook of European Union Politics*, Sage Publications, 2006. Moravcsik A., *Europos pasirinkimas*, Vilnius: Margi raštai, 2008. Rosamond B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000. Wiener A., Diez T., *European integration theory*, Oxford University Press, 2005.

Taigi, tiek neofunkcionalistai, tiek konstruktyvistai, tiek ir tarpvyriausybinių derybų atstovai sutaria, jog pačios nacionalinės valstybės, tenkindamos vienokius ar kitokius savo interesus, lemia ir kontroliuoja Europos integracijos pagreitį.

Visgi didžiausią dėmesį valstybėms, kaip pagrindiniams integracijos proceso veikėjams teikia tarpvyriausybinių derybų teorija, teigdama, kad nacionalinių ekonominių interesų svarba ir siekis juos patenkinti integracijos sąlygomis, t.y. sutinkant atsisakyti dalies suvereniteto, tiesiogiai lemia šio europinio proceso sėkmę. Tuo tarpu neofunkcionalizmo teorija šiuo aspektu kiek daugiau dėmesio skiria viršnacionalinėms institucijoms, kurios aptariamame procese tampa atsakingomis už tarpvalstybinio bendradarbiavimo efektyvumą. Galiausiai minėtinas konstruktyvizmo teorinis požiūris, kuris išsiskiria tuo, jog integracijos sąsajos procesą aiškina ne tam tikrų veikėjų, t.y. valstybių veiksmais, o jų tapatumų suvokimais, šiuo atveju, jų europinio identiteto suvokimais.

Kalbant apie ekonominės ir politinės integracijos priežastį, pažymėtina, jog neofunkcionalizmo ir tarpvyriausybinių derybų atstovai jas nusako labai panašiai. Sutariama, jog ekonominę integraciją pirmiausiai skatina vidaus valstybių suinteresuotosios grupės, kurios siekia įtakoti vienokiu ar kitokius vyriausybės sprendimus, kurie būtų joms palankūs. Šioje vietoje, kalbant apie ekonominės integracijos priežastis, neofunkcionalista jas papildo ir ekonominio *spillover* idėja. Tuo tarpu konstruktyvistai teigia, jog tokios priežastys formuojasi tam tikrų sąveikų metu. Lygiai kaip ir politinės integracijos. Tuo tarpu neofunkcionalizmo teorijos atstovai, šias priežastis aiškina, kaip atsiradusias dėl ekonominio *spillover* plitimo. Tarpvyriausybinių derybų atstovai taip pat politinės integracijos priežastis aiškina ekonominės integracijos pagrindu, bet kiek kitaip. Anot jų, siekis tenkinti ekonominius interesus lemia dalies suvereniteto atsisakymą savo noru.

Visų trijų teorijų integracijos modeliai remiasi tuo, jog vienijimosi poreikis kyla nacionalinių valstybių viduje ir nėra įtakojamas jokių išorinių jėgų spaudimo. Pagal neofunkcionalistų aiškinimą, integracijos modeliui būdingi trys etapai. Pirmasis etapas - poreikis tam tikro ekonominio sektoriaus integracijos. Toks poreikis kyla tarp dviejų nacionalinių valstybių, kurios susitaria bendradarbiauti ir tokiu būdu jį patenkinti. Antrasis etapas – judėjimas link ekonominio *spillover*. Neofunkcionalistų samprotavimu, dviejų valstybių bendradarbiavimas tam tikrame ekonominiame sektoriuje, neišvengiamai turi polinkį plėstis ir į kitus ekonominius sektorius, o taip yra todėl, jog ekonomikos sektoriams būdinga priklausomybė vienas nuo kito. Paprasčiau tariant, ekonominio *spillover* idėja reiškia, jog valstybių integracija viename ekonomikos sektoriuje neišvengiamai lemia būtinybę integruotis ir kituose, glaudžiai susijusiuose sektoriuose. Galiausiai minėtinas trečiasis etapas - judėjimas link politinio *spillover*. Anot neofunkcionalizmo atstovų, dviejų ar daugiau valstybių integracija ekonomikos sektoriuje

ar sektoriuose lemia viršnacionalinių institucijų įsteigimo poreikį, kurios prižiūrėtų besiplečiantį integracijos procesą, padėtų spręsti tarpusavio nesutarimus ir t.t.

Kiek kitoks liberalių tarpvyriausybinių derybų integracijos modelis. Pagal šią teoriją, pirmasis etapas – derybų teorijos suformavimas nacionaliniu lygiu. Šiame etape nacionalinės vyriausybės įvertinusios savo prioritetus ir interesus nusprendžia, kiek integracijos joms yra reikalinga. Svarbu pažymėti, jog šiame etape įtakingą vaidmenį vaidina valstybių interesų grupės, kurios ir paskatina vyriausybės sprendimus. Tuo tarpu antrasis aptariamos europinės integracijos sampratos etapas – strateginės derybos tarpvyriausybiškumo sąskaita, gali būti skiriamas dar smulkiau: derybų ir apsisprendimo. Taigi, šiam vienijimosi etapui yra būdinga įvairių sandorių sudarymas, kurių rezultatus tiesiogiai įtakoja valstybių santykinė galia. Tuo tarpu derybų baigtį vainikuoja nacionalinių valstybių apsisprendimas, kiek suvereniteto perduoti viršnacionalinėms institucijoms, mainais į ekonominių interesų tenkinimą integracijos sąlygomis.

Galiausiai aptartinas konstruktyvistinis integracijos modelis. Pirmasis etapas – įvairių, o *ypatingai* vidaus faktorių socialinė sąveika. Kiekvienai valstybei būdingi skirtingi vidaus faktoriai, tokie kaip socialinis diskursas, nacionalinių institucijų struktūros, o jų sąveikos metu pradeda formotis socializacijos arba kitaip integracijos tapatumai. Taigi anot, konstruktyvizmo atstovų, nacionaliniai interesai nėra duoti, o nuolat formuojasi, priklausomai nuo situacijos. Antrajam integracijos modelio etapui būdingas – kolektyvinės tapatybės formavimasis, nuo kurio priklauso integracijos lygis.

Pažtmetina tai, kad visos aptartos teorijos pateikia kiek skirtingus ES integracijos aiškinimus, tačiau nepaisant to, remiantis Europos patirtimi, integracijos proceso vystymąsi aiškina, kaip naudingą, pirmiausiai, pačioms nacionalinėms valstybėms, jų interesų, visų pirma, ekonominių, tenkinimo aspektu, kas ir lemia šio proceso sėkmę. Šiuo atveju nėra svarbu, ar tie interesai yra duoti (neofunkcionalizmas, liberaliosios tarpvyriausybines derybos), ar atsiranda tam tikrų situacijų metu (konstruktyvizmas).

Taigi, šiame kontekste galime teigti, jog ES vykdoma kaimynystės politika gali būti sėkminga tuo atveju, jeigu valstybėms bus pasiūlyti išties naudingi santykiai. Kitais žodžiais tariant, EKP siūlomas privilegijuotas bendradarbiavimas ES kaimynėms turi atitikti valstybių ekonominius bei politinius interesus.

Svarbu pažymėti ir tai, kad EKP nežada narystės perspektyvos, todėl nėra jokio spaudimo, t.y. papildomo veiksnio, kuris įtakotų projekte dalyvaujančių valstybių sprendimus, o tai, savo ruožtu, suteikia galimybę pačioms šalims įsivertinus vidaus interesus bei nuspręsti, kiek suvereniteto sutiks perleisti viršnacionalinėms institucijoms mainais į ES integracijos teikiamus privalumus. Kita vertus, nesuteikiant narystės perspektyvos, integracijos procesas tarsi tampa

daugiau priklausomas nuo pačios ES, kurios užduotimi tampa galvosūkis, koku būdu sudominti didesne integracija kaimynes.

Taigi, aptartų neofunktionalizmo, liberaliųjų tarpvyriausybinų derybų ir konstruktyvizmo teorijų kontekste, EKP veikimo principas labiausiai atitinka A. Moravcsik integracijos aiškinimą pagal tarpvyriausybinų derybų sampratą, kuri didžiausią dėmesį skiria pačios valstybės galimybei apsispręsti, o taip pat aptariamo proceso pagreitį vertina, kaip tiesiogiai proporcingą nacionalinės valstybės ekonominių interesų svarbai.

2. EUROPOS SĄJUNGOS KAIMYNYSTĖS SANTYKIAI SU ARMĖNIJA

Vertinti Europos Sąjungos interesų politiką Armėnijos atžvilgiu, L. Mažylio teigimu, galime pasiremdami „draugų žiedo formavimo“ požiūriu, kuris aiškinamas tuo, jog vidinis ES saugumas tiesiogiai priklauso nuo saugios kaimynystės.⁵⁵ Šiuo atveju Europos Sąjunga užsitikrinti saugią kaimynystę siekia diplomatinio keliu, t.y. užmezgant ir plėtojant vis glaudesnius ekonominės bei politinės integracijos santykius su kaimynėmis, tarp jų ir Armėnija.

Šioje darbo dalyje sieksime išanalizuoti ES/Armėnijos santykių raidą nuo jų užmezgimo pradžios iki esamo bendradarbiavimo Rytų Partnerystės kontekste bei įvertinti EKP pasiektus integravimo rezultatus aptariamos Pietų Kaukazo valstybės atžvilgiu. Svarbu pažymėti, jog bendradarbiavimo vystymą analizuojant atskirais raidos etapais – iki EKP RP projekto gimimo ir jo kontekste, galėsime ne tik įvertinti EKP naudą bei padarytą pažangą siekiant kuo labiau integruoti Armėniją, bet taip pat įvertinti RP projekto reikšmę bei pasiekimus vykdomoje ES integracinėje politikoje aptariamos kaimynės atžvilgiu.

2.1. Iki Europos kaimynystės politikos Rytų partnerystės projekto

Remiantis neofunkcionalistine, liberaliųjų tarpvyriausybinių derybų bei konstruktyvistine sampratomis, ES integracijos procese vieni svarbiausių veikėjų esti nacionalinės valstybės, kurios tenkindamos savo vidaus interesus, tiesiogiai lemia bei kontroliuoja europinės integracijos kryptis ir pagreitį.

Taigi, prieš pradėdant kalbėti apie vienokią ar kitokią ES kaimynystės politiką Armėnijos atžvilgiu, svarbu įvertinti aptariamos Pietų Kaukazo šalies nacionalinius interesus bei susiklosčiusią vidaus politinę situaciją, atskleidžiant jų įtaką šalies integracijai į Europos Sąjungą. Kitais žodžiais tariant, objektyviai įvertinti EKP rezultatus Armėnijos atžvilgiu, galėsime tik įvertinę pačios nacionalinės valstybės siekius bei galimybes bendradarbiauti su ES, jos siūlomos partnerystės sąlygomis. Tuo remiantis, šioje darbo dalyje, visų pirma, siekiama aptarti posovietinės Armėnijos savarankiškos politikos ypatybes bei kryptis įtakojančius faktorius, kaip istoriniai, kultūriniai, religiniai veiksniai, ekonominiai interesai, santykiai su kaimynais, nusakant jų įtaką vykdomai EKP.

Kitas ne mažiau svarbus dalykas, reikalaujantis aptarimo vertinant EKP pasiektus rezultatus aptariamos valstybės integracijos atžvilgiu – ES ir Armėnijos santykių padėties ir ypatumų iki EKP projekto oficialaus paskelbimo konstatavimas. Įvertinus abipusių santykių

⁵⁵ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 41.

vystymo pagreitį, galimybes ir progresą iki ES kaimynystės politikos įkūrimo, galėsime palyginti bei įvertinti ES ir Armėnijos abipusio bendradarbiavimo vystymo pokyčius ir rezultatus jau oficialiai sukurtos EKP kontekste.

2.1.1. Posovietinė Armėnija: tapatumai, interesai ir politinės gravitacijos kryptys

Armėnijos kaip valstybės interesai yra susiformavę istorinėje perspektyvoje. Taigi, jiems būdinga stipri įtaka istorinių, kultūrinių bei religinių veiksnių, kurie ir lemia tam tikras šalies politinės gravitacijos kryptis.

Pradėti kalbėti apie šių veiksnių įtaką dabartinei šalies politikai, galime pažymėdami, jog 190 m. pr. Kr. buvo įkurta pirmoji Armėnijos valstybė, kuri iki 66 m. pr. Kr. savo valdas išplėtė beveik viso Kaukazo teritorijoje: į jos sudėtį įėjo dabartiniai Rytų Turkija, Sirija ir Libanas. Taigi, kuri laiką ji buvo viena didžiausių ir stipriausių valstybių Romos imperijos Rytuose.⁵⁶ D. Vainalavičius savo disertacijoje teigia, jog „armėnai savo šalį mato kaip Artimųjų Rytų ir Europos kultūrinių sričių jungtį su ilga orientacijos į Vakarų istorija, nes valstybingumo šaknis išvelgia nuo 66 m. pr. Kr. iki 384 m. trukusiame romėnų valdyme.“⁵⁷

Siekiant suvokti šiandieninės Armėnijos politikos kryptis, visų pirma, aptarsime tris reikšmingiausius istoriškai susiklosčiusius veiksniai, kurie įtakoja tam tikrą tautos identiteto formavimąsi bei lemia šalies politinius interesus. Tai: 1) armėnų genocido, 2) Kalnų Karabacho konflikto, 3) ortodoksų bažnyčios įtakos veiksniai.

1) 1915 m. Osmanų įvykdytas armėnų genocidas, kurio fakto Turkija nėra pripažinusi iki šiol, tapo pagrindiniu veiksniu įtakančiu neintensyvių bei prieštaringų Armėnijos santykių su kaimyne Turkija padėti.⁵⁸ L. Mažylio duomenimis, tuomet buvo išžudyta arba priverstinai deportuota daugiau nei milijonas armėnų.⁵⁹

Pažymėtina, kad genocido klausimas taip ir lieka neišspręstas. Problema aktyviai diskutuojama bei kelia konfliktines situacijas tiek tarp Armėnijos su Turkija, tiek ir tarptautinėje politikoje.⁶⁰ Šioje vietoje svarbu paminėti, jog 2009 m. spalį Ciūriche abi šalys pasirašė taikos

⁵⁶ U.S. Department of State, *Bureau of European and Eurasian Affairs Background Note: Armenia*, <<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5275.htm>>

⁵⁷ Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008, p. 56.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 23.

⁶⁰ Iškauskas Č., „Armėnų genocidas – regiono dalybų pradžia“ <<http://www.geopolitika.lt/?artc=5354>>

dokumentą, kurio esmė gerinti diplomatinius santykius, tačiau kol kas sunku prognozuoti šio susitarimo baigtį, nes dokumento dar nėra ratifikavę valstybių parlamentai.⁶¹

2) Sovietų Sąjungos vadovu tapus Michailui Gorbačiovui ir prasidėjus pertvarkai, Kalnų Karabacho etniniai armėnai ėmė aktyviai reikšti siekį atsiskirti nuo Azerbaidžano ir prisijungti prie Armėnijos žemių. 1992 m. nesutarimai tarp abiejų valstybių išsivystė į karo veiksmus. Kadangi Rusija rėmė Armėniją, pastaroji užėmė vietovę ir nuo to laiko konfliktas lieka neišspręstas.⁶² Pažymėtina, kad 1992 m. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO) pradėjo aktyvią veiklą regione. ESBO dėmesys Karabacho konfliktui siejamas su Armėnijos ir Azerbaidžano ištraukimu į organizacijos veiklą. Taigi, buvo įkurta tarptautinė Minsko Grupė, kurią sudarė vienuolikos šalių atstovai: Armėnijos, Azerbaidžano, Baltarusijos, Čekijos, Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Rusijos, Švedijos, Turkijos bei JAV, tačiau nepaisant pastangų, ESBO veikla rezultatų nedavė.⁶³ K. Puleikytės teigimu, taip atsitiko todėl, kad: „armėnai nenorėjo derėtis dėl karinių pajėgų išvedimo iki Kalnų Karabacho nepriklausomybės pripažinimo, remiantis tautų apsisprendimo teise, o Azerbaidžanas bekompromisiškai laikėsi savo teritorinio integralumo ir reikalavo armėnų karinių pajėgų pasitraukimo prieš svarstant kitus klausimus.“⁶⁴

Kalbant apie Kalnų Karabacho konflikto svarbą bei įtaką šalies politikai, D. Vainalavičius pažymi, kad tai: „charakteringas veiksnys, lemiantis šalies geopolitinės gravitacijos kryptį [...] kova dėl Kalnų Karabacho sustiprino armėnų etninę savivoką [...] susiformavo stiprus izoliacinis nacionalizmas, kuris užgožė pastangas sukurti visuomenėje kosmopolitiškesnį diskursą. Dėl pastarosios priežasties šalies geopolitinė orientacija yra nukreipta į vidų.“⁶⁵ Pastaruoju metu Armėnijos užsienio reikalų ministerijos internetiniame tinklapyje taikaus ir teisingo konflikto sureguliuavimo uždavinys yra įvardijamas kaip pagrindinis šalies užsienio politikos tikslas, kurio pasiekti tikimasi laikantis trijų principų: 1) suteikiant Kalnų Karabacho gyventojams teisę apsispręsti patiems; 2) Kalnų Karabacho respubliką priskiriant Armėnijos jurisdikcijai; 3) Kalnų Karabacho saugumą užtikrinant tarptautiniu mastu.⁶⁶ Taigi, kaip matyti, Armėnijos pagrindinis siekis yra konfliktą išspręsti sau tinkama linkme, apeliuojant į tai, jog turi būti atsižvelgiama ir paisoma pačių gyventojų apsisprendimo teisės.

⁶¹ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 38-39.

⁶² Ten pat, p. 39-40.

⁶³ Puleikytė K., „Kalnų Karabacho konfliktas“, <<http://geopolitika.lt/?artc=414>>

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008, p. 56-57.

⁶⁶ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, *Foreign Policy*, <<http://www.armeniaforeignministry.am/en/foreign-policy/>>

3) Prie nacionalinio identiteto formavimo taip pat nemenkai prisideda armėnų ortodoksų bažnyčia, kaip svarbus visuomenės veikėjas. Pažymėtina, kad šiuo atveju religijos įtaką lemia tautos istorinė sąmonė, kuri yra paremta didžiavimusi, jog 301 m. armėnai tapo pirmaisiais krikščioniškos valstybės atstovais.⁶⁷

Kalbant plačiau apie Armėnijos posovietinę visuomenę ir nacionalinį identitetą bei jų daromą įtaką politiniams šalies sprendimams, svarbu pažymėti, kad armėnams būdingas etnis homogeniškumas bei didelė diaspora.⁶⁸ Šalyje mažumos sudaro tik 2 % visų gyventojų.⁶⁹ Tuo tarpu už Armėnijos valstybės ribų gyvena apie 60 % visų armėnų, daugiausiai NVS erdvėje bei JAV. Išeiviams taip pat būdingas nacionalinio identiteto suvokimas, pasireiškiantis bendruomenišku bei aktyviu siekiu įtakoti tų valstybių valdžios struktūrų sprendimus Armėnijai palankia linkme, ypatingai klausimuose susijusiuose su kaimynais Turkija bei Azerbaidžanu.⁷⁰ Vainalavičiaus duomenimis: „diasporų ir identiteto išlaikymo veiksmų svarbą Armėnijos užsienio politikos formavimui ir įgyvendinimui akcentuoja ir Armėnijos nacionalinio saugumo strategija. Dokumente pažymima, kad armėnų identiteto apsauga yra valstybės ir diasporų užduotis.“⁷¹

Šioje vietoje svarbu paminėti, jog armėnams yra būdingas ne tik nacionalinio, bet ir europinio identiteto suvokimas. D. Vainalavičiaus teigimu, didžioji dauguma šalies gyventojų pasisakytų už stojimą į Europos Sąjungą, visgi kiek mažiau nei pusė gyventojų neprieštarautų integracijai su Rusija.⁷² Taigi, armėnai sau naudingus santykius mato tiek su ES, tiek ir su Rusija.

Tuo tarpu kalbant apie valstybės ekonominius interesus, Vainalavičius pažymi, jog: „šiandieniuose tarptautiniuose santykiuose, ypač kaip jie suprantami Vakaruose, yra vengiama atvirai deklaruoti kokių nors nacionalinių kategorijų pirmenybę prieš prigimtinės teisės ir pamatinės vertybės. Tuo tarpu Armėnijos premjeras yra atvirai pareiškęs, kad ekonominis vystymasis yra svarbiau nei žmogaus teisių gerinimas šalyje.“⁷³ Taigi, šis pasakymas gali būti traktuojamas, kaip ekonominių interesų tenkinimo svarbos iškėlimas prieš kitų valstybės interesų svarbą, taip pat įvardijant tai prioritetiniu Armėnijos vystomos politikos tikslu.

⁶⁷ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 23. Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008, p. 57.

⁶⁸ Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008, p. 56.

⁶⁹ U.S. Department of State, *Bureau of European and Eurasian Affairs Background Note: Armenia*, <<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5275.htm>>

⁷⁰ Radzevičiūtė A., „Armėniškos pamokos: lašas po lašo ir akmenį pratašo“, <<http://www.geopolitika.lt/?artc=1868>>

⁷¹ Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008, p. 57.

⁷² Ten pat.

⁷³ Ten pat, p. 61.

Svarbu tai, kad kol kas Armėnijos ekonominė situacija sudėtinga. Nors valstybės teritorijoje išgaunami nemaži kiekiai gamtinių resursų – vario, cinko, aukso, sidabro, molibdeno, marmuro, granito, tačiau aptariama Pietų Kaukazo šalis yra priklausoma nuo gamtinių dujų bei naftos importo iš kitų valstybių.⁷⁴

Šiuo atveju Armėnijai yra labai nepalankūs konfliktiniai santykiai su Azerbaidžanas ir Turkija, kurie varžo pastarosios prekybinius ryšius. Kalbant konkrečiau, pažymėtina, kad nuo 1993 m. dėl nesutarimų Kalnų Karabacho klusimu, buvo uždaryta siena su kaimynais Azerbaidžanu ir Turkija, apribojant importuojamų prekių patekimą į šalį.⁷⁵ Taigi, neišspręsto konflikto su Azerbaidžanu priežastis stipriai lemia menką Armėnijos ekonominį augimą, ir tik suradus abiem pusėms palankų sprendimą, būtų galima tikėtis Armėnijos ekonomikos atsigavimo.⁷⁶

Taigi, vertindamas aptariamą šalies ekonominius interesus, L. Mažylis pastebėjo, kad, nepaisant Armėnijos Respublikos daromos sparčiausios pažangos pereinant prie rinkos ekonomikos, lyginant su kitomis buvusiomis Sovietų Sąjungos valstybėmis, šalies ekonomikai vystytis labiausiai trukdo energetinė priklausomybė ir konfliktiniai nesutarimai kaimynystėje.⁷⁷

Pažymėtina, jog pati Armėnija šiuos veiksnius vertina, kaip pavojų nacionaliniam saugumui, kadangi tokio saugumo strategijoje jie apibrėžti pagrindinėmis grėsmėmis.⁷⁸ Apskritai, Vainalavičius vertindamas strategijoje apibrėžtas grėsmes, pastebi šalies orientavimąsi ne globaliu mastu, bet regioniniu ar net siauresniu, ir todėl daro prielaidą: „Armėnija vargiai įsivaizduoja save ir Pietų Kaukazą globalioje aplinkoje. Armėnų politinis elitas pripažįsta, kad šiandieninės Armėnijos charakteristikos yra apibrėžtos Kalnų Karabacho konflikto, demokratinių tradicijų stokos, netobulų struktūrinių reformų eigos. Pripažįstama, jog reali šalies konkurencinė ekonomika ir administraciniai pajėgumai yra neišvystyti“.⁷⁹ Taigi, aptariama Pietų Kaukazo valstybė supranta, jog integracija su ES yra naudinga, ypatingai tenkinant ekonominius interesus, tačiau pokyčiai šalies viduje bei santykiai su Rusija lemia atitinkamą tokio bendradarbiavimo gilinimo lygį. Be to, ir Europos Sąjunga neneigia, jog integracinį procesą įtakoja ne pilietinė visuomenė, bet valstybės elitas.⁸⁰

⁷⁴ U.S. Department of State, *Bureau of European and Eurasian Affairs Background Note: Armenia*, <<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5275.htm>>

⁷⁵ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 32.

⁷⁶ Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008, p. 61.

⁷⁷ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 34.

⁷⁸ Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008, p. 60.

⁷⁹ Ten pat, p. 61.

⁸⁰ Ten pat.

Aptarta situacija lemia Armėnijos politinio elito siekį savo užsienio ir saugumo politikoje išlaikyti pusiausvyrą tarp Rusijos ir Vakarų. Šiuo tikslu vadovaujantis, Armėnija savo politiką apibūdina „papildančią“, kuri reiškia lygiavertišką bendradarbiavimą su visais ir nesudaro pagrindo galybių konkuravimui.⁸¹ Pažymėtina, jog toks deklarasavimas gali būti vertinamas kaip valstybės nenoras judėti tik viena kryptimi, t.y. plėtoti bendradarbiavimą tik su ES, arba tik su Rusija.

Tačiau sprendžiant iš pateiktos informacijos valstybės užsienio reikalų ministerijos tinklapyje, labiausiai šalis suinteresuota santykių stiprinimu su Rusija, įvardijant, jog Armėnija nuosekliai siekė stiprinti bei gilinti ypatingos partnerystės ir sąjunginius santykius su šia valstybe.⁸² Šiuo atveju L. Mažylis pažymi, jog: „Armėnijai trūksta resursų įgyvendinti savo „papildančią“ politiką, todėl formuojasi glaudūs vienpusiški santykiai su Rusija, ir tai galų gale nebeleidžia Armėnijai vystyti savarankiškos užsienio politikos“.⁸³ V. Denisenko samprotavimu, istorijos eigoje susiklosčiusios aplinkybės lėmė didesnę Armėnijos orientaciją į Rusijos pusę ir sąjunginių ryšių su pastarąja plėtojimą. Konkrečiau kalbant, istorijos eigoje išsivystę nesutarimai su kaimynais Azerbaidžanu ir Turkija skatina aptariamą Pietų Kaukazo valstybės suartėjimą su Maskva.⁸⁴ Visų pirma, Kalnų Karabacho konfliktinėje situacijoje Maskva remia *status quo*, kuris yra palankus Armėnijai, o spęsti klausimui su Turkija, t.y. siekiant apsaugoti sieną, Rusija prisideda karinėmis pajėgomis, kurios dislokuojamos abiejų konfliktuojančių valstybių pasienyje.⁸⁵

Pažymėtina ir tai, kad nemažiau svarbus veiksnys lemiantis Armėnijos/Rusijos glaudų santykių plėtojimą yra Armėnijos ekonominė priklausomybė nuo pastarosios energetikos. L. Mažylio teigimu, Rusija yra ypatingai susidomėjusi Armėnijos energetikos sektoriaus teikiama galimybe daryti spaudimą šalies vyriausybei.⁸⁶

Visgi, intensyvūs santykiai su Rusija Armėnijai netrukdo siekti glaudaus bendradarbiavimo su Europos Sąjunga. Tarp valstybės užsienio politikos prioritetų minima integracija į ES, bendradarbiaujant su Europos struktūromis bei organizacijomis, bendrų europinių, vertybių pagrindu.⁸⁷ D. Vainalavičius vertindamas EKP teikiamą naudą Armėnijai,

⁸¹ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 36. Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008, p. 58.

⁸² Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, *Foreign Policy*, <<http://www.armeniaforeignministry.am/en/foreign-policy/>>

⁸³ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 36.

⁸⁴ Denisenko V. „NATO plėtra Pietų Kaukaze: problemos ir galimos pasekmės“, <<http://geopolitika.lt/?artc=855>>

⁸⁵ Eastern Partnership Community, *Armenia*, <<http://www.easternpartnership.org/partner-states/armenia>>

⁸⁶ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 36.

⁸⁷ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, *Foreign Policy*, <<http://www.armeniaforeignministry.am/en/foreign-policy/>>

pažymi taip: „Armėnija mėgina palaikyti santykius su ES tikėdamasi, kad tai padės stiprinti Armėnijos institucijas, padidinti efektyvumą ir standartus visose socialinėse ir ekonominėse sferose. [...] Išnaudodami ES patirtį armėnai prieina prie vakarų vertybių kaip vystymosi gairių.“⁸⁸

Trumpai apibendrinant visa tai, kas buvo pasakyta, galime teigti, jog nepriklausomos Armėnijos Respublikos politika, visų pirma, yra suinteresuota šalies ekonominių interesų tenkinimu. Pažymėtina, jog valstybė turi priklausomybę energetikos importui, ypač iš Rusijos, todėl yra suinteresuota draugiškų santykių su pastarąja stiprinimu. Taip pat istorinių, kultūrinių veiksnių įtaka lemia sudėtingus Armėnijos santykius su kaimynais Azerbaidžanu ir Turkija, o šioje situacijoje partneryste paremti santykiai su Rusija tampa dar reikšmingesni. Taigi Armėnijos politinė gravitacija stipriai nukreipta į santykių su Rusija stiprinimą, kadangi pastaroji vienaip ar kitaip įtakoja Armėnijos interesus – priklausomybę nuo energetikos bei konfliktinius santykius kaimynystėje.

Kita vertus, Armėnijai būdingas nemenkas europinio identiteto suvokimas, taip pat valstybė savo užsienio prioritetuose yra numačiusi integraciją su ES, priimant jos patirtį kaip vystymosi gaires. Be to, šalies politinio elito naudojamas „daugiakryptis“ užsienio politikos modelis numato ir bendradarbiavimo su ES svarbą. Vis dėlto, istorinių aplinkybių išdavoje susiklosčiusi itin stipri Armėnijos interesinės orientacijos į Rusiją būtinybė, nemenkai įtakoja pastarosios integracinių santykių su ES gilinimą.

2.1.2. Europos Sąjungos ir Armėnijos santykiai iki oficialaus Europos kaimynystės politikos projekto paskelbimo

Pradėti kalbėti apie ES ir Armėnijos santykius galime nuo 1989 metų pabaigos. Gruodžio 18 d. buvo pasirašytas prekybos ir komercinio bei ekonominio bendradarbiavimo susitarimas tarp tuometinės Europos Bendrijos ir SSRS. Nepaisant to, jog tokie santykiai dar nebuvo tiesioginiai, visgi šis susitarimas laikomas dabartinių ES ir Armėnijos santykių pradžios tašku.⁸⁹

1991 metais Armėnijai atkūrus nepriklausomybę santykiai su tuometine EB tapo labiau tiesioginiai pagal TACIS programą. TACIS buvo viena pirmųjų EB įgyvendinamų programų, kurios tikslas – pagelbėti Rytų Europos ir Centrinės Azijos šalims pereinamuoju laikotarpiu

⁸⁸ Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008, p. 61.

⁸⁹ Ministry of Justice of the Republic of Armenia translation centre, *European Union – Armenia*, <http://www.translation-centre.am/eng/EU_ARM/EU_ARM.html>
Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *About the Mission*, <<http://www.russianmission.eu/en/about-mission>>

stiprinant demokratiją ir teisinę valstybę, kuriant rinkos ekonomiką bei užtikrinant veiksmingo valdymo įgūdžius.⁹⁰

Taigi, Armėnijos atžvilgiu TACIS programa prisidėjo prie perėjimo į rinkos ekonomiką (ypač teisinėje ir reformų reguliavimo srityse) ir ekonomikos atsigavimo remiant privatų sektorių, ypač mažas ir vidutinė įmones. Taip pat derinant Armėnijos įstatymų leidybą pagal ES standartus bei remiant šalies stojimą į Pasaulio Prekybos Organizaciją (PPO).⁹¹

Siekiant toliau plėtoti ir stiprinti esamus ES ir Armėnijos Respublikos santykius buvo pasirašytas Partnerystės ir Bendradarbiavimo Susitarimas (PBS). Jo pagrindą sudaro politinių ir ekonominių laisvių stiprinimas, taip pat pripažįstama, jog Armėnijos nepriklausomybės, suverenumo, teritorinio vientisumo palaikymas padės užtikrinti taiką ir stabilumą Europoje.⁹² Anot L. Mažylio: „tokio tipo susitarimų formatas apima politinius, ekonominius ir prekybinius tarpvalstybinius santykius, tampa socialinio, ekonominio, mokslinio ir kultūrinio bendradarbiavimo pagrindu, skatina perėjimą į rinkos ekonomiką ir stabilią demokratiją.“⁹³

Pažymėtina, jog PBS buvo pasirašytas 1996 m. balandžio 22 d. ir įsigaliojo 1999 m. liepos 1 d. dešimties metų laikotarpiui.⁹⁴ Įsigaliojęs sudarė teisinį pagrindą ES ir Armėnijos santykiams. Svarbu paminėti, kad šio susitarimo pamatus sudarė pagarba demokratijai, žmogaus teisėms, tarptautinės teisės bei rinkos ekonomikos principams. Be to, susitarimu grindžiamas abipusis įsipareigojimas skatinti tarptautinę taiką ir saugumą bei taikų ginčų sprendimą. Tuo tarpu plataus masto bendradarbiavimą PBS numatė politinio dialogo, prekybos, investicijų, ekonomikos, įstatymų leidybos bei kultūros srityse.⁹⁵

Įgyvendinant PBS buvo sukurtos tokios pagalbinės institucijos kaip Bendradarbiavimo taryba, Bendradarbiavimo komisija, prekybos ir ekonomikos pakomitečiai, parlamentinio bendradarbiavimo komitetas. Be to, ES ėmėsi ir kitokių aktyvių veiksmų sprendžiant opias šalies problemas: didino pastangas siekiant naujų konfliktų prevencijos, teikė pasiūlymus ieškant lėšų alternatyviems energetiniams šaltiniams, finansiškai skatino greičiau spręsti nesaugios Medzamorės atominė jėgainės uždarymo klausimą.⁹⁶

⁹⁰ Ministry of Justice of the Republic of Armenia translation centre, *European Union – Armenia*, <http://www.translation-centre.am/eng/EU_ARM/EU_ARM.html>

⁹¹ Commission of the European Communities, „*European Neighbourhood Policy*“ *Country Report Armenia*, Brussels, 2005, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/armenia_country_report_2005_en.pdf>

⁹² *Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Armenia, of the other part*, Official Journal L 239, 1999, <[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0909\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0909(01):EN:HTML)>

⁹³ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 41.

⁹⁴ Ministry of Justice of the Republic of Armenia translation centre, *European Union – Armenia*, <http://www.translation-centre.am/eng/EU_ARM/EU_ARM.html>

⁹⁵ Commission of the European Communities, „*European Neighbourhood Policy*“ *Country Report Armenia*, Brussels, 2005, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/armenia_country_report_2005_en.pdf>

⁹⁶ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 41-42.

Tuo tarpu Armėnijos vyriausybė kartu su įsteigtu Koordinavimo komitetu 2004 m. balandžio 29 d. priėmė „Veiklos organizavimo rengiant nacionalinę programą skirtą PBS įgyvendinimui“ dekretą. Po dviejų metų, Vyriausybė remdamasi PBS patvirtino 2006-2009 m. Nacionalinę programą, kurios tikslas siekti integracijos į ES.⁹⁷ L. Mažylio monografijoje pažymima, jog: „... programa aptarė Armėnijos įstatymų atitiktį Bendrijų teisei, apibrėžė 29 svarbiausias bendrai šalies plėtrai sritis, paramos įsisavinimo mechanizmus, trukmę, metodus, institucijas“.⁹⁸

Apibendrinant bei vertinant ES ir Armėnijos santykius iki oficialaus EKP susikūrimo, visų pirma, pažymėsime, jog to laikotarpio bendravimas pasižymėjo akivaizdžiu progresyvumu ir stiprėjimu.

Aptariamų santykių pradžia siejama su EB ir SSRS susitarimu dėl bendradarbiavimo prekybos, ekonomikos, ir komercijos srityse. Minėta, jog tokie santykiai nebuvo tiesioginiai, tačiau tai pirmas žingsnis jų link. Labiau tiesioginis ES-Armėnijos bendravimas pasidarė šaliai atkūrus nepriklausomybę, kuomet buvo imtasi tam tikrų veiksmų, siekiant sukurti pagrindus perėjimui prie demokratijos ir rinkos ekonomikos. Būtent EB TACIS paramos programa Armėnijos atžvilgiu gali būti vertinama kaip antrasis arba tarpinis žingsnis tiesioginio bendravimo link. Galiausiai trečiąjį žingsnį abi pusės žengė pasirašydamos PBS, kuris tęsė ir labiau išplėtojo TACIS programos tikslus. Tokiu būdu buvo sukurti oficialūs, teisiškai pagrįsti ES-Armėnijos santykiai dvišaliu aspektu.

Paprasčiau kalbant, aptarti trys ES vykdytos politikos Armėnijos atžvilgiu etapai atspindi progresyvų tarpusavio santykių vystymąsi nuo netiesioginių iki tiesioginių. Neabejotinai tam įtakos turėjo ir Armėnijos vyriausybės teigiamas požiūris į ES. Šalis nuo pat pradžių gana palankiai priėmė ES politiką ir paramą savo atžvilgiu.

2.1.3. Europos kaimynystės politika kaip naujas etapas Europos Sąjungos politikoje Armėnijos atžvilgiu

Po 2004 m. ES plėtros etapo siekiant išvengti naujų skiriamųjų linijų tarp Sąjungos bei jos kaimynių, taip pat užtikrinti gerovę, stabilumą ir saugumą, buvo įkurta Europos Kaimynystės Politika (EKP). Svarbu paminėti, jog ši sistema pasiūlyta artimiausioms ES kaimynėms pietuose ir rytuose: Alžyriui, Egiptui, Izraeliui, Jordanijai, Libanui, Libijai, Marokui, Palestinos savivaldai, Sirijai, Tunisui, Baltarusijai, Ukrainai, Moldovai, Gruzijai, Armėnijai, Azerbaidžanui.

⁹⁷ Ministry of Justice of the Republic of Armenia translation centre, *European Union – Armenia*, <http://www.translation-centre.am/eng/EU_ARM/EU_ARM.html>

⁹⁸ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 42.

Pažymėtina, jog EKP turinyje numatyta bendradarbiauti su kaimynėmis skatinant abipusį išsipareigojimą užtikrinti demokratiją, žmogaus teises, teisinę valstybę, tinkamą valdymą, rinkos ekonomikos principus ir tvarų vystymąsi.⁹⁹ Pasak L. Mažylio, ES savo kaimynams pasiūlė pagalbą kitomis sąlygomis nei narystė: „įgyvendinant šią politiką siekiama vykdyti dideles ekonomines ir politines reformas, kurias Europos Sąjunga remtų finansiškai ir techniškai, atverti rinkas, prireikus sudaryti sąlygas dalyvauti Bendrijos programose“.¹⁰⁰

Nors apibrėžiant EKP prioritetas sritis išliko tęstinumas jau anksčiau kaimynėms numatytų bendrų prioritetų, visgi, naujoji politika skiriasi savo didesniu diferencijuotu požiūriu į kaimynes. Visų pirma, vykdomos Europos kaimynystės politikos pagrindu tapo individualūs veiksmų planai, kuriuos ES derybų metu pasirašė su kiekviena partnere atskirai. Individualūs planai sudaryti remiantis jau esamu teisiniu pagrindu, pagal Partnerystės ir Bendradarbiavimo arba Asociacijos sutartis. Veiksmų planai laikomi politiniais dokumentais, pasirašomi 3-5 metų laikotarpiui, pažymint įvairių sričių reformų prioritetus, pagal individualią kiekvienos šalies specifiką. Svarbu paminėti, jog kiekviename plane yra numatyti 3 pagrindiniai išsipareigojimai – vykdyti politines, ekonomines ir institucines reformas, tačiau dėl konkrečių prioritetų tokioms reformoms vykdyti, sutariami individualių derybų metu, pagal valstybės galimybes ir poreikius.¹⁰¹

Taip pat svarbu paminėti, jog dar vienas reikšmingas EKP proceso vystymo instrumentas yra Europos Komisijos parengtos šalių ataskaitomis (Country Report). Šių ataskaitų esmė – įvertinti situaciją kaimyninėje valstybėje prieš pasirašant veiksmų planą. Kitais žodžiais tariant, šalies ataskaitoje įvertinama politinė, ekonominė ir institucinė situacija svarstant, kaip dar būtų galima reformuoti aptariamą sritis ir labiau pagilinti tarpusavio santykius.¹⁰² Pažymėtina ir tai, jog EKP įgyvendinimas skatinamas ir kontroliuojamas specialiai įkurtų komitetų ir pakomitečių, taip pat Europos Komisija kiekvienais metais skelbia EKP pažangos ataskaitas.¹⁰³

Kalbant apie finansinę ES paramą, pažymėtina, jog ji padidėjo 32 %. Visoms kaimynėms bendrai numatyta skirti 12 mlrd. eurų per EKP ir Partnerystės instrumentą (EKPP) 2007-2013 metų laikotarpiui. ES narių, Parlamento ir Komisijos sutarimu lėšos buvo paskirstytos ir patvirtintos kiekvienai kaimynei individualiai parengus Strategijos dokumentus ir Orientacines programas, taip pat regionine ir tarpvalstybines programas ketverių metų laikotarpiui (2007-

⁹⁹ European Commission, *The Policy: What is the European Neighbourhood Policy?*, <http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm>

¹⁰⁰ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 12.

¹⁰¹ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 15-16.

¹⁰² European Commission, *The Policy: How does the European Neighbourhood Policy work*, <http://ec.europa.eu/world/enp/howitworks_en.htm>

¹⁰³ Ten pat.

2010m.). Visgi, numatyta pagrindinį dėmesį skirti Nacionalinėms Orientacinėms šalių programoms, kuriose apibrėžta konkreti parama politinių, valdymo, ekonominių ir socialinių pertvarkymų srityse.¹⁰⁴

Taigi, 2004 m. birželio 14 d. Europos Tarybos sprendimas įtraukti Armėnijos Respubliką į EKP, parodė, kad Europos Sąjunga tapo pasiryžusi perkelti savo santykius su šia Pietų Kaukazo šalimi į kitą, aukštesnį etapą. T.y, tarpusavio bendradarbiavimą plėtoti ir gilinti daug labiau, nei numatyta pagal iki tol taikomą Partnerystės ir Bendradarbiavimo susitarimą. Šiuo žingsniu, kaip pažymėta Armėnijos Respublikos Teisingumo Ministerijos oficialiame internetiniame puslapyje, šalis buvo pakviesta stiprinti politinius, saugumo, ekonominius, kultūrinius santykius su ES, taip pat stiprinti regioninį bei tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir dalintis konfliktų sprendimo, jų prevencijos atsakomybe.¹⁰⁵

Vadovaujantis ES naujosios Kaimynystės politikos programa, visų pirma, buvo įvertinta tuometinė Armėnijos Respublikos situacija bei jos santykių su ES plėtojimo pažanga. Taigi, 2005 m. kovo 2 d. paskelbta Šalies Ataskaita (Country Report) atspindi ES ir Armėnijos dvišalių santykių pažangą pagal PBS. Dokumente sukonkretintos svarbesnės sritys, kuriose padaryta pažanga. Visų pirma, tai politinių institucijų plėtra grindžiama Susitarime įtvirtintomis demokratijos, teisinės valstybės, žmogaus teisių vertybėmis. Svarbu paminėti, jog padaryta pažanga ekonominėse ir socialinėse reformose, taip pat tokiose srityse kaip: regioninis stabilumas, bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikaluose bei siekiant tolesnio prekybos liberalizavimo ir laipsniško dalyvavimo tarptautinėje rinkoje.¹⁰⁶

Konkretesni minimos pažangos pavyzdžiai įvardinti Komisijos Komunikate Tarybai: „Per pastaruosius metus Armėnija pasižymėjo gerais makroekonomikos pasiekimais ir išpūdingais ekonominio augimo rodikliais. Yra požymių, kad aukštas skurdo lygis Armėnijoje pradeda mažėti. Armėnijos įstojimas 2003 m. į PPO rodo, kad šalis padarė pažangą vykdydama pagrindines į rinką orientuotas reformas. Pažanga padaryta ir Armėnijos teisės aktų derinimo su ES teisės aktais srityje. Svarbus žingsnis yra antikorupcijos strategijos patvirtinimas bei antikorupcijos tarybos įkūrimas“.¹⁰⁷

Tačiau, nepaisant padarytos pažangos, situacija to meto Armėnijoje išliko sudėtinga. Tame pačiame Komunikate Tarybai buvo įvardintos opiausios šalies problemos, kurias būtina

¹⁰⁴ European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) Funding 2007-2013*, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/0703_enpi_figures_en.pdf>

¹⁰⁵ Ministry of Justice of the Republic of Armenia translation centre, *European Union – Armenia*, <http://www.translation-centre.am/eng/EU_ARM/EU_ARM.html>

¹⁰⁶ Commission of the European Communities, „*European Neighbourhood Policy“ Country Report Armenia*, Brussels, 2005, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/armenia_country_report_2005_en.pdf>

¹⁰⁷ Europos Bendrijų Komisija, *Rekomendacijos Armėnijai, Azerbaidžanui, Gruzijai, Egiptui ir Libanui*, Komisijos Komunikatas Tarybai, Briuselis, 2005, p.2. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/enp_communication_72_2005_lt.pdf>

spřesti plętojanť ES-Armęnijos santykius naujame etape, t.y. EKP kontekste. Didžiausi uždaviniai Armęnijai išliko šie: reformuoti teisinę valstybę ir teisęsaugos sektorius, siekiant stiprinti pagarbą žmogaus teisęms bei užtikrinti palankià aplinkà verslui ir investicijoms; reformuoti rinkimų sistemà siekiant jų skaidrumo; formuoti pilietinę visuomenę ir užtikrinti žiniasklaidos laisvę; tobulinti muitų sistemà ir tuo būdu sustabdyti išisaknijusią korupcijà; įgyvendinti skurdo mažinimo strategijà; restruktūrizuoti energijos sektorių ir atlikti parengiamuosius darbus dėl Medzamoręs atominęs elektrinęs uždarymo; taikiai spręsti konfliktà su Azerbaidžanu dėl Kalnų Karabacho.¹⁰⁸ Svarbu paminęti, jog Armęnijos Vyriausybę pripažino visas problemas ir sutiko jas spręsti bei toliau siekti didesnęs integracijos su ES. Atsižvelgiant į tai, EK išreiškę rekomendacijas dėl EKP veiksmų plano, kaip priemonę toliau plętoti ES-Armęnijos santykius, tinkamumo.¹⁰⁹

Veiksmų planas kaip politinis dokumentas, apibręžę ES-Armęnijos strateginius bendradarbiavimo tikslus EKP rėmuose. Numatyta, jog plano vykdymas prisidęs prie esamų PBS prioritetų vykdymo, taip pat nustatys glaudžius ryšius naujose srityse ir, svarbiausia, skatins bei remis Armęnijos tolesnę integracijà į ES ekonomines ir socialines struktūras.¹¹⁰ Šį EKP siūlomà paketà Armęnija priėmę ir pasirašę 2006 m. lapkričio 14 d.¹¹¹

Veiksmų plano, kuris apima penkerių metų laikotarpį, įžangoje apibręžiama, jog ES ir Armęnija yra pasiryžusios toliau vystyti vis artimesnius tarpusavio santykius politinęs ir ekonominęs priklausomybęs atžvilgiu, vardan saugumo, stabilumo ir gerovęs. Toks suartėjimas grindžiamas partneryste, bendra nuosavybe ir diferenciacija. Taip pat pažymęta, jog įgyvendinant veiksmų planà Armęnijai taps žymiai lengviau derinti savo teisęs aktus, standartus ir normas prie ES.¹¹² Veiksmų planas laikomas pagrindiniu EKP elementu Armęnijos atžvilgiu.¹¹³

Aptariamame plane apibręžti tiek ES, tiek ir Armęnijos įsipareigojimai gilinant tarpusavio partnerystę EKP pagrindu. Taigi, pasiūlydama veiksmų planà, ES numatę šias perspektyvas Armęnijos atžvilgiu:

1. Galimybę valstybei palaiptui dalyvauti tam tikrose ES politikos kryptyse ir programose, įskaitant tapimà vidaus rinkos dalyve;

¹⁰⁸ Europos Bendrijų Komisija, *Rekomendacijos Armęnijai, Azerbaidžanui, Gruzijai, Egiptui ir Libanui*, Komisijos Komunikatas Tarybai, Briuselis, 2005, p.3.

<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/enp_communication_72_2005_lt.pdf>

¹⁰⁹ Ten pat.

¹¹⁰ Ministry of Justice of the Republic of Armenia translation centre, *European Union – Armenia*, <http://www.translation-centre.am/eng/EU_ARM/EU_ARM.html>

¹¹¹ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystęs politikos iššūkiai Rytų kaimynęms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 43.

¹¹² European Commission, *EU/Armenia Action Plan*, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/armenia_enp_ap_final_en.pdf>

¹¹³ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystęs politikos iššūkiai Rytų kaimynęms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 43.

2. Intensyvų politinį bendradarbiavimą, toliau vystant politinio dialogo mechanizmus;
3. ES įsipareigojimą turimomis priemonėmis bei konsultuojantis su ESBO spręsti Kalnų-Karabacho konfliktą;
4. Gilinimą tarpusavio prekybinių ir ekonominių ryšių;
5. Padidintą finansinę paramą veikslių plane numatytiems sritims;
6. Galimybę palaipsniui stiprinti dalyvavimą Bendrijos programose skatinant ekonomikos, kultūros, švietimo, aplinkos apsaugos, technikos, ir mokslinius ryšius;
7. Techninę paramą siekiant laikytis ES normų ir standartų;
8. Pradėti derybas dėl žmonių judėjimo, vizų režimo ir readmisijos klausimų.

Tuo tarpu Armėnija, pasirašydami EKP siūlomą planą, įsipareigojo daryti pažangą tokiose prioritetinėse srityse:

1. Stiprinti demokratines struktūras, teisinės valstybės principą, įskaitant teismų sistemos pertvarkymą ir kovą su sukčiavimu bei korupcija;
2. Stiprinti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms;
3. Skatinti tolesnę ekonominę plėtrą, siekti darnaus vystymosi didinti skurdo mažinimo ir socialinės sanglaudos pastangas, įskaitant ir aplinkos apsaugos klausimus;
4. Toliau gerinti investicinį klimatą ir stiprinti privataus sektoriaus augimą;
5. Susieti ekonominės teisės aktus su administracine praktika;
6. Plėtoti energetikos strategiją, įskaitant ankstyvą Medzamorės atominės elektrinės uždarymą;
7. Prisidėti prie taikaus Kalnų Karabacho konflikto sprendimo;
8. Dėti daugiau pastangų regioninio bendradarbiavimo srityje.¹¹⁴

Vertinant veikslių plane išdėstytus abiejų pusių įsipareigojimus, visų pirma, matyti, jog EKP rėmuose siūlomos perspektyvos numato Armėnijai galimybę palaipsniui įsitraukti į ES vykdomą politiką dalyvės teisėmis. Tai galėtų būti vertinama, kaip pirmas oficialus žingsnis integracijos su ES link. Iš esmės, Armėnijai suteikiama galimybė tapti ES vykdomos politikos dalimi ir gauti daugiau teisių. L. Mažylis, vertindamas ES-Armėnijos bendradarbiavimo galimybes pažymi, kad jos: „neabejotinai išsiplėtė. Greta glaudesnių politinių, ekonominių ir kultūrinių santykių su ES perspektyvos, bendros atsakomybės už konfliktų prevenciją ir sprendimą, ES suteikė galimybę gauti dalį jos vidaus rinkos, sustiprinus dvišalę prekybą, bei tolesnės ekonominės integracijos šansus.“¹¹⁵

Apskritai, veikslių plane numatyti abiejų pusių konkretūs įsipareigojimai atspindi siekį kuo labiau integruoti šią Pietų Kaukazo valstybę į ES. Pažymėtina ir tai, kad pasirašyto plano

¹¹⁴ European Commission, *EU/Armenia Action Plan*, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/armenia_enp_ap_final_en.pdf

¹¹⁵ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 43.

prioritetinės sritys iš esmės sutampa su Komunikate Tarybai numatytais sritimis, t.y. veiksmų planas parengtas atsižvelgiant į esamą situaciją ir pagrindines kliūti Armėnijai integruojantis į Sąjungą.

Numatytiems tikslams įgyvendinti ES išipareigojo suteikti Armėnijai finansinę paramą per EKPP instrumentą 2007-2013 m. laikotarpiui. Parengtame šalies Strategijos dokumente numatyta šiuo instrumentu paramą skirstyti trimis prioritetinėms sritims: 1) demokratiškų struktūrų ir tinkamo valdymo stiprinimui; 2) kontrolės pertvarkymo ir administracinių gebėjimų stiprinimui; 3) skurdo mažinimo veiksams remti.¹¹⁶ Pažymėtina, jog orientuojant ES strateginę paramą Armėnijai tokiose prioritetinėse srityse, siekiama plėtoti kuo glaudesnius tarpusavio santykius EKP kontekste, t.y. remiantis PBS ir veiksmų plane numatytais tikslais.¹¹⁷

Atsižvelgiant į Strategijos dokumente apibrėžtus pagrindinius strateginius tikslus, kaip EKP bei ES/Armėnijos veiksmų plano įgyvendinimas, šalies reformų darbotvarkės skatinimas, saugumo užtikrinimas, buvo parengta Armėnijos Nacionalinė Orientacinė programa 2007-2010 m. laikotarpiui.¹¹⁸ Programoje numatyta suteikti 98,4 mln. eurų paramą dar Strategijos dokumente numatytų prioritetinių sričių įgyvendinimui bei pažymėta, jog ES yra pasiruošusi suteikti specialią paramą taikaus Kalnų Karabacho konflikto sprendimui, atsižvelgiant į situaciją ir pokyčius. Svarbu paminėti, jog Armėnijai skirtą 98,4 mln. eurų biudžetą numatyta paskirstyti netolygiai trimis prioritetinėms sritims. Didžiausią dalį numatyta skirti skurdo mažinimui, kas sudaro 40 % viso biudžeto. Tuo tarpu likusius 60 % numatyta padalinti po lygiai likusioms dviem prioritetinėms sritims.¹¹⁹

Taip pat EKP kontekste Armėnijai numatyta teikti paramą pagal patvirtintą EKPP instrumento regioninės programos ir Juodosios Jūros programos asignavimų bei įvairias temines programas.¹²⁰ L. Mažylio teigimu šalis gauna nemažą dalį ES paramos per tokias programas: „pavyzdžiui, Armėnijai aktuali maisto užtikrinimo programa – tokia parama šiai valstybei teikiama dar nuo 1997 m. Žymiai pertvarkytos žemės reformos ir viešųjų finansų valdymo sritys – 2007–2008 m. gauta net 105 mln. eurų. Prie teminių paramos programų taip pat priskiriama *Europos iniciatyva už demokratiją ir žmogaus teises* (EIDHR), remiama NVO sektorių

¹¹⁶ European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: Country Strategy Pper 2007-2013*, p. 4, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_armenia_en.pdf>

¹¹⁷ European Neighbourhood and Partnership Instrument, *Armenia: National Indicative Programme 2007-2010*, p. 3., <<http://www.enpi-info.eu/library/content/armenia-national-indicative-programme-2007-2010>>

¹¹⁸ European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: Country Strategy Pper 2007-2013*, p. 4-5, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_armenia_en.pdf>

¹¹⁹ European Neighbourhood and Partnership Instrument, *Armenia: National Indicative Programme 2007-2010*, p. 3-4, <<http://www.enpi-info.eu/library/content/armenia-national-indicative-programme-2007-2010>>

¹²⁰ European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: Country Strategy Pper 2007-2013*, p. 4, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_armenia_en.pdf>

Armėnijoje. Paminėtinos *Erasmus Mundus*, TEMPUS, *Branduolinio saugumo užtikrinimo, Dvynių* programos.¹²¹

Nepaisant visos ES teikiamos paramos Armėnijai per EKPP instrumentą, sutarta, jog partnerystės lygis priklausys ir nuo pačios Armėnijos pastangų ir galimybių įgyvendinant išsikeltus prioritetus, laikantis tarptautinių ir Europos normų bei principų.¹²² Šiuo atveju, Europos Komisija įsipareigojo kiekvienais metais teikti Armėnijos padarytos pažangos vertinimo ataskaitas. Vertinant per 2008 m. valstybės padarytą pažangą įgyvendinant EKP veiksmų planą, pažymėtina, jog teigiamas pokytis buvo keliose prioritetinėse srityse. Visų pirma, tai mokesčių ir muitų sistemos reformavimas, pažanga finansinių paslaugų ir konkurencinės politikos srityse. Armėnija taip pat sudarė naują skurdo mažinimo ir ekonomikos augimo programą, kuria siekiama sustiprinti šalies makroekonominį stabilumą ir ekonominį efektyvumą. Buvo imtasi priemonių užtikrinant skaidrumą vyriausybės sprendimų priėmimo procese, bendradarbiaujant su nevyriausybinėmis organizacijomis ir pilietine visuomene. Armėnija taip pat ėmėsi veiksmų, siekiant stiprinti žmogaus teisių gynybą. Pažanga padaryta ir regioninio bendradarbiavimo bei dialogo su kaimyninėmis šalimis, ypač su Turkija, srityse. Be to, pastebėtinai aktyvus bendradarbiavimas su BUSP susijusiais klausimais.¹²³

Konkretesniais Armėnijos padarytos pažangos pavyzdžiais galėtų būti L. Mažylio monografijoje minimi pokyčiai migracijos, transporto ir prekybos srityse: „[...] 2008 m. priimtas *Pabėgėlių ir prieglobsčio įstatymas*, siekiant suderinti nacionalinius pabėgėlių ir prieglobsčio įstatymus su tarptautiniais ir ES standartais. [...] tarp ES ir Armėnijos pasirašytas oro transporto susitarimas. [...] pradėta atstatyti Jerevano–Tbilisio geležinkelio linija. Taip pat buvo ruošiamasi galimam geležinkelio linijos į Iraną projektui. Europos Sąjunga palaiapsniui tampa pagrindiniu Armėnijos prekybos partneriu. ES eksportas į šią šalį 2008 m. išlaikė 10 proc. augimą. Tiesa, Armėnijos eksportuojamų į ES produktų apimtys nukrito taip pat 10 proc., nors paskutinius 5 metus jos tik didėjo.“¹²⁴

Visgi nepaisant padarytos pažangos, tuometinė situacija Armėnijoje išliko sunki. Pvz., po prezidento rinkimų 2008 m. vasarį šalyje buvo paskelbta nepaprastoji padėtis, kai Jerevano gatvėse kilo neramumai, išreiškiantys nepasitenkinimą rinkimų rezultatais. Nors ESBO paskelbė, jog rinkimų metu buvo laikomasi tarptautinių standartų, tačiau minėti neramumai parodė ką

¹²¹ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 44-45.

¹²² European Commission, *EU/Armenia Action Plan*, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/armenia_enp_ap_final_en.pdf>

¹²³ Commission of the European Communities, *Implementation of the European Neighborhood Policy in 2008, Armenia: Progress Report*, Brussels, 2009, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_511_en.pdf>

¹²⁴ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 45.

kita.¹²⁵ Anot V. Mitės, kilę neramumai įrodo, jog šalyje egzistuoja tik demokratijos atspindys. Didžiausia tuometinės Armėnijos valdžios problema – nesubalansuotumas: vykdomosios valdžios viršenybė prieš parlamentą ir neproporcingai dideli prezidento įgaliojimai. Be to, korupcija, mokesčių nemokėjimas, piliečių nesidomėjimas politika, nelaisva spauda, tai problemos, kurių egzistavimas nedera su deklaruojama demokratija Armėnijoje.¹²⁶ Taigi, kaip pažymi L. Mažylis, vienareikšmiškai negalime vertinti to meto situacijos Armėnijoje: „Viena vertus, šalis padarė progresą tokiose veiksmų planų srityse kaip migracija, transportas, saugumas, teisės aktų derinimas, regioninis bendradarbiavimas. Kita vertus, ES institucijos ir toliau pabrėžia, jog būtina stiprinti vidaus politinį klimatą, labiau gerbti žmogaus teises ir laisves, rezultatyviau kovoti su korupcija.“¹²⁷

Reziumuojant tai, kas buvo pasakyta, pažymėsime, jog 2004 m. įkurta EKP formaliai perkėlė ES-Armėnijos santykius į naują etapą. Dvišalio veiksmų plano pasirašymas, gali būti traktuojamas kaip abipusis susitarimas esamą partnerystę plėtoti tikslingai – siekiant Armėnijos integracijos su ES. Be to, aptarto laikotarpio ES politika Armėnijos atžvilgiu tapo ne tik tikslingesnė, kryptingesnė bet ir analitiškesnė. Paprasčiau kalbant, sutarus toliau vystyti tarpusavio santykius EKP rėmuose, buvo numatyta įvertinti esamą situaciją ir į tai atsižvelgiant, politinį bendradarbiavimą kreipti tinkama linkme. Taip pat įsipareigota kasmet vertinti Armėnijos daromą pažangą ir teikti ataskaitas. Be abejo, akivaizdžiai didesnis ES dėmesys Armėnijai neatsietinas nuo 2004 m. įvykusio Sąjungos plėtros etapo į Rytus.

ES politika Armėnijos atžvilgiu nuo pat pradžių iki Rytų Partnerystės iniciatyvos buvo vykdoma atsižvelgiant į esamą situaciją ir susiklosčiusias aplinkybes. Kuomet Armėnija priklausė Sovietų Sąjungos blokui buvo užmegzti netiesioginiai santykiai per EB ir SSRS bendradarbiavimo prizmę. Formaliai EB bendradarbiavo su Armėnija, kaip su SSRS dalimi. Todėl vertinti to meto EB politiką Armėnijos atžvilgiu dar negalime, kadangi ji buvo tik formali ir netiesioginė. Užtenka pažymėti, jog šis etapas tapo tokios politikos atskaitos tašku.

Žlugus SSRS, pasikeitusi Armėnijos situacija sukūrė terpę labiau pasireikšti EB. Po nepriklausomybės atkūrimo Armėnija priėmė EB paramą per TACIS programą ir tuo būdu tapo jos vykdomos politikos dalimi. Pastebėtina, jog šis etapas abiejų pusių santykius padarė labiau tiesioginius, tačiau EB politika pasireiškė donorystės principu arba kitaip sakant buvo vienpusė.

¹²⁵ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 9, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>

¹²⁶ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 9-11, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>

Mitė V., „Armėnijos laukia ilgas kelias į demokratinę valstybę“, <<http://geopolitika.lt/?artc=1923>>

¹²⁷ Mažylis L., *Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms*, Monografija, Kaunas: VDU, 2010, p. 46.

T.y. Europos Sąjungos TACIS programa 1) rėmė Armėniją pereinant prie rinkos ekonomikos, 2) rėmė Armėnijos privatų sektorių siekiant ekonomikos atsigavimo, taip pat 3) su TACIS pagalba buvo derinama Armėnijos įstatymų leidyba prie ES standartų bei 4) Armėnija sulaukė paramos stojant į PPO, tuo tarpu aptariama Pietų Kaukazo valstybė mainais niekuo neįsipareigoju.

Padėtis pasikeitė pasirašius PBS, kuris įteisino tiesioginius ES-Armėnijos santykius abipusio bendradarbiavimo kontekste. ES pripažino, jog iš dalies stabilumas Armėnijoje (nepriklausomybės, suverenumo, teritorinio vientisumo palaikymas) padės užtikrinti stabilumą Europoje. Taigi, minimas pokytis ES-Armėnijos santykiuose Sąjungos politiką šalies atžvilgiu pakreipė visai nauja linkme – siekio integruoti.

2004 m. prasidėjo naujas etapas ES santykiuose su Armėnija. Visų pirma, po metų paskelbtoje Šalies Ataskaitoje įvertinta, jog abipusių dvišalių santykių aspektu padaryta pažanga. Taigi sekantis žingsnis buvo veiksmų plano pasirašymas, dėl kurio EKP rėmuose Sąjungos politika Armėnijos valstybės atžvilgiu tapo aiškiai apibrėžta ir kryptinga. Taigi, EKP rėmuose pastebėtinai brandesnis abipusis bendradarbiavimas link bendro tikslo – Armėnijos integracijos į ES. Numatyta, jog plano vykdymas prisidės prie esamų PBS prioritetų vykdymo, taip pat nustatys glaudžius ryšius naujose srityse ir, svarbiausia, skatins bei remis Armėnijos tolesnę integraciją į ES ekonomines ir socialines struktūras

Apžvelgdami ES politiką dviem etapais: iki EKP sukūrimo ir nuo jo, galime pateikti jos vertinimą tiek skyriumi, tiek ir bendrai. Analizuojant skyriumi pažymėsime, jog pirmasis etapas, tai ES politikos Armėnijos atžvilgiu formavimosi etapas, tuo tarpu antrasis – susiformavusios, aiškos ir kryptingos politikos etapas, kurios tikslas saugi kaimynystė Armėnijos integracijos ES pagrindu. Kita vertus, neskirstant etapais, visa ES politika Armėnijos atžvilgiu pasižymi Sąjungos sukauptos patirties perdavimu. Ir nesvarbu ar tai vykdoma netiesiogiai per TACIS programą, ar tiesiogiai – dvišalio veiksmų plano pagrindu. Galime teigti, jog tai esminis dalykas, kurio pagrindu ir kūrėsi bei vystėsi aptariamo laikotarpio ES-Armėnijos santykiai.

Galiausiai vertindami ES politiką Armėnijos atžvilgiu, galime teigti, jog ji yra labai nuosekli. Tarpusavio santykiai plėtojami jau esamų pagrindu, pvz., TACIS programos pagrindu pasirašytas PBS, pastarojo pagrindu – veiksmų planas.

2.2. Europos kaimynystės politika Rytų Partnerystės kontekste

Sutariama, jog šiuo metu Rytų Partnerystės projektas yra pagrindinis ES vykdomos kaimynystės politikos instrumentas bendradarbiaujant su rytinėmis Sąjungos partnerėmis, tarp jų ir Armėnija. Pažymėtina, jog RP buvo inicijuota siekiant stiprinti politinį ir ekonominį ES bendradarbiavimą su kaimynėmis Rytuose tiek regioninių santykių pagrindu, tiek ir dvišalių santykių pagrindu, taikant diferenciacijos principą. Vienas pagrindinių šio projekto tikslų yra kreipiant ypatingą dėmesį dvišaliams santykiams kuo labiau integruoti partneres į ES, nežadant narystės perspektyvos.

Rytų Partnerystė veikia EKP rėmuose, tačiau pasižymi koncentruotumu, t.y. didesniu dėmesiu atskiroms ES partnerėms. Šiame darbo skyriuje vertinant EKP Armėnijos atžvilgiu RP kontekste sieksime išryškinti šio projekto veikimo mechanizmą dvišalių santykių pagrindu. Paprasčiau tariant, sieksime išsiaiškinti, kaip konkrečiai pakito vykdoma ES politika Armėnijos atžvilgiu RP išdavoje.

Taigi, visų pirma, siekiant išsiaiškinti RP kaip EKP instrumento naudą bei suvokti jo galimybes Armėnijos atžvilgiu, tenka aptarti pačią Rytų Partnerystę nusakant jos inicijavimo priežastis, tikslus, santykį su EKP, taip pat Rusijos, kaip strateginės ES partnerės įtaką bei šiandieninę projekto vietą ES politikoje. Visų antra, svarbu aptarti ES vykdomos politikos šios Pietų Kaukazo valstybės atžvilgiu eigą RP kontekste, tuo būdu išryškinant pokyčius ir nusakant inicijuotas naujoves. Šiuo tikslu analizuosime dviem aspektais: 1) finansavimo ir 2) plėtojamų dvišalių santykių lygio vertinimo. Kalbant apie finansavimą, svarbu aptarti ne tik biudžeto pokyčius, bet ir lėšų paskirstymo tam tikriems prioritetams pokyčius, inicijuotus RP. Taip pat vertinant ES politiką per RP prizmę, ne mažiau svarbu įvertinti pokyčius dvišalių ES/Armėnijos santykių vystymo eigoje.

Svarbu paminėti, jog Armėniją šiame skyriuje analizuosime jos kaimynių – Gruzijos ir Azerbaidžano – kontekste, nes tik tokiu būdu galėsime visapusiškai įvertinti RP veikimo mechanizmą ir nusakyti jo išskirtinumą konkrečiu Armėnijos atveju. Kitaip tariant, analizuojant Armėniją Pietų Kaukazo kontekste galėsime įvertinti RP deklaruojamo siekio, gilinti dvišalį bendradarbiavimą taikant diferenciacijos principą, rezultatus ir naudą ES integracijos politikai.

Minėtų aspektų analizė pasirinktu būdu padės objektyviai įvertinti EKP Armėnijos atžvilgiu Rytų partnerystės kontekste, nusakant esminius skirtumus bei naujoves ir tuo būdu įvertinant projekto svarbą bendrai ES vykdomai politikai aptariamoms Pietų Kaukazo valstybės atžvilgiu.

2.2.1. Rytų Partnerystės iniciatyva: nuo idėjos iki konkrečių veiksmų

Rytų Partnerystės idėja priklauso Lenkijos vyriausybei. Teigiama, jog šiuo projektu norėta atsverti EKP Pietinėje dimensijoje.¹²⁸ Prancūzijos prezidento N. Sarkozy iniciatyva 2008 m. liepos 13 d. Paryžiuje vykusiame ES ir Viduržemio jūros regiono valstybių vadovų susitikime įsteigta vadinamoji Viduržemio jūros Sąjunga (VJS). Jos tikslas – gilinti ES ir Viduržemio regiono šalių bendradarbiavimą, stiprinti santykius bei užtikrinti didesnę bendrumo jausmą tokiose srityse kaip ekonomika, energetika, migracija, sveikata, aplinka, kultūra. Sąjungą sudaro visos ES narės ir Albanija, Alžyras, Bosnija ir Hercegovina, Kroatija, Egiptas, Izraelis, Jordanija, Libanas, Mauritanija, Monakas, Juodkalnija, Marokas, Palestinos savivalda, Sirija, Tunisas bei Turkija.¹²⁹

Taigi, Lenkijos vyriausybė siekdama didesnio EKP dėmesio Rytinėje dimensijoje ėmėsi įgyvendinti savo idėją dėl RP. Pažymėtina, jog valstybė pasistengė iš anksto užsitikrinti projekto sėkmę. Pasak ekspertės Agnieszka K. Cianciara, visų pirma, siekiant išvengti įspūdžio, jog idėja kilo iš vienos valstybės narės, buvo įtikinta Švedija bendradarbiauti bei parengtas bendras Lenkijos – Švedijos pasiūlymas. Antra, konsultuojantis su keliomis kitomis valstybėmis narėmis pavyko užsitikrinti bent preliminarūs susitarimus su Vokietija, Didžiąja Britanija, Danija ir Čekija. Be to, perduota žinia Prancūzijai apie Lenkijos norą remti Viduržemio jūros Sąjungos projektą su sąlyga, jog panaši iniciatyva veiks ir Rytinėje EKP dimensijoje. Taip pat, Lenkijos užsienio reikalų ministras R. Sikorski likus dienai iki oficialaus RP projekto pristatymo, Briuselyje surengė spaudos konferenciją. Jos tikslas buvo suformuoti kuo palankesnę valstybių narių visuomenės nuomonę apie iniciatyvos svarbą bei naudą. Galiausiai, projekto pateikimo dieną, Sikorski kreipėsi į dalį diplomatų, pareigūnų, žurnalistų bei lobistų susirinkusių „pusryčiams-instruktažui“.¹³⁰

Pirmą kartą Rytų Partnerystės projektas oficialiai pristatytas 2008 metų gegužės 26 dieną ES Bendrųjų reikalų ir išorinių santykių tarybos (BRIST) posėdyje, Briuselyje. Iniciatyvą, kaip bendrą Lenkijos ir Švedijos projektą, pristatė abiejų šalių užsienio reikalų ministrai – R. Sikorski

¹²⁸ Cianciara A. K., “Eastern Partnership” – opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy?”, *The Institute of Public Affairs* 4, 2008, p. 4, <<http://isp.org.pl/files/8679201040703671001213792577.pdf>>

¹²⁹ Iškauskas Č., „Viduržemio jūros sąjunga – alternatyva Rusijai?“, <<http://www.geopolitika.lt/?artc=1891>> *Euro-Mediterranean Partnership (EUROMED)*, European Union External Action, <http://www.eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm>

¹³⁰ Cianciara A. K., “Eastern Partnership” – opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy?”, *The Institute of Public Affairs* 4, 2008, p. 4, <<http://isp.org.pl/files/8679201040703671001213792577.pdf>>

ir C. Bildt.¹³¹ Posėdyje pagrindiniu RP tikslu buvo įvardintas ES bendradarbiavimo su Baltarusija, Ukraina, Moldova, Gruzija, Armėnija ir Azerbaidžanu stiprinimas. Taip pat pabrėžta, jog RP neturėtų dubliuoti jau esamos Europos Kaimynystės politikos ir būtų plėtojama jos rėmuose, o pagrindinis vaidmuo tektų Europos Komisijai.¹³² Tąkart pristatyta iniciatyva sulaukė ES paramos. Po mėnesio, birželio 20 d., Europos Vadovų Taryba įpareigojo Europos Komisiją parengti konkrečių priemonių bei veikslių pasiūlymus, tiek dvišaliam, tiek ir daugiašaliam bendradarbiavimui su šešiomis Rytų partnerėmis. Pažymėtina, jog 2008 rugpjūčio karas Gruzijoje įtakoją spartesnę RP projekto vystymą. EVT paprašius, kad EK pateiktų savo pasiūlymus anksčiau, jau 2008 gruodžio 3 d. RPI buvo oficialiai pristatyta visuomenei, o jos oficiali pradžia laikoma 2009 metų kovo 20 d.¹³³

Taigi, galime teigti, jog Lenkijos Rytų Partnerystės Iniciatyva oficialia EKP dienotvarkės dalimi tapo jau nuo 2008 metų vasaros sulaukusi paramos iš ES. Tąkart, EVT įpareigojus EK parengti konkrečius pasiūlymus projekto įgyvendinimui, RP tapo bendru visos ES reikalu. Be abejo, tuometinėje EKP dienotvarkėje RP statusas dar išliko kaip idėjos. Tačiau mažiau nei po metų buvo paskelbta oficiali iniciatyvos pradžia.

Lenkija, akivaizdžiai, nuveikė didelį darbą siekdama užtikrinti RP realizavimą ir sėkmę. Tuo tarpu ES iniciatyvumą sudėtinga įvertinti, kadangi būtent susiklosčiusi politinė situacija (karas Gruzijoje) nulėmė spartesnę RP vystymąsi.

2.2.2. Rytų Partnerystės projekto turinys

Pristatant RP projektą Europos Sąjungai 2008 m. gegužę, kaip minėta aukščiau, pagrindinis jo tikslas numatė stiprinti regioninį bendradarbiavimą su rytinėmis partnerėmis. Anot A. K. Cianciara, glaudesnio bendradarbiavimo siekiama vizų išdavimo tvarkos supaprastinimo, bevizio judėjimo, laisvosios prekybos erdvės paslaugoms ir žemės ūkio produktams steigimo, transporto, aplinkos ir pasienio kontrolės srityse.¹³⁴

Gavus ES palaikymą įgyvendinti Rytų Partnerystės projektą, parengti detalesni ir aiškiau apibrėžti abipusio bendradarbiavimo pasiūlymai ir veiksmai, atskiriant jo dvišalį ir daugiašalį principus. Marcin Łapczyński teigimu, glaudesniu dvišaliu bendradarbiavimu numatyta apimti

¹³¹ Łapczyński M., „The European Union’s Eastern Partnership: chances and perspectives“, *Caucasian Review of International Affairs*, 2009, <http://www.cria-online.org/7_3.html>

¹³² Ten pa.

¹³³ Łapczyński M., „The European Union’s Eastern Partnership: chances and perspectives“, *Caucasian Review of International Affairs*, 2009, <http://www.cria-online.org/7_3.html>

¹³⁴ Cianciara A. K., ““Eastern Partnership” – opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy?”, *The Institute of Public Affairs* 4, 2008, p. 4, <<http://isp.org.pl/files/8679201040703671001213792577.pdf>>

šias sritis: 1) bendradarbiavimą migracijos klausimais su galimybe įvesti bevizį režimą ilgalaikėje perspektyvoje ir vizų išdavimo proceso supaprastinimą trumpalaikėje perspektyvoje; 2) laisvosios prekybos zonos kūrimą pasirašant susitarimus tarp ES ir Rytų partnerių; 3) ES paramos teikimo sektoriaus reformoms, studentų mainų intensyvinimo, pilietinės visuomenės skatinimo, vietos ir regionų bendradarbiavimo ir t.t.; 4) rengiant ir pasirašant individualius Veiksmų planus su kiekviena šalimi, numatant aiškias gaires ir glaudų bendradarbiavimą siekiant kuo labiau priartėti prie ES teisės aktų, standartų bei normų; 5) užtikrinimą, jog paramos lėšos bus skirstomos vadovaujantis diferencijavimo principu, t.y. atsižvelgiant į partnerės reformų įgyvendinimo pažangą. Tuo tarpu daugiašalio bendradarbiavimo principu būtų tvarkomi konkretūs projektai, kuriuose dalyvavimas būtų savanoriškas ir priklausytų nuo pačios valstybės suinteresuotumo juos įgyvendinant. Daugiašaliu bendradarbiavimu būtų grindžiama, pavyzdžiui, demokratijos, bendrų vertybių, teisinės valstybės skatinimas, bendradarbiavimas užsienio ir saugumo politikoje, sprendžiant aplinkosaugos, švietimo, ekonominius, finansinius ir kt. aktualius klausimus.¹³⁵

Pasak apžvalgininko V. Mitės, parengtas RP programos projektas numatė pagerinti santykius su 6 buvusiomis Sovietų Sąjungos respublikomis, padaryti jas kuo artimesnes ES ir jos standartams bei normoms.¹³⁶ Paprasčiau tariant, ši partnerystė turėtų reikšti lėtą integraciją su ES.¹³⁷

Lyginant Lenkijos–Švedijos oficialiai pristatyto RPI projekto turinį su vėliau EK parengtu, matyti akivaizdi pažanga jo išplėtojimo ir apibrėžtumo atžvilgiu. Detaliau išplėtotos, papildytos ir sugrupuotos sritys, kurių pagrindu tikimasi įgyvendinant pagrindinį RP tikslą – stiprinti abipusį ES bendradarbiavimą su Rytų partnerėmis. Nemažiau svarbus bendradarbiavimo sričių skyrimas į dvišalę ir daugiašalę plotmes, kuris turėtų užtikrinti sėkmingesnę bendradarbiavimą su atskiromis partnerėmis.

2.2.3. Rytų Partnerystės ir Europos kaimynystės politikos santykis

Nuo 2004 m. vykdoma Europos Kaimynystės Politika yra nukreipta į visas tiesiogines ES kaimynes: pietuose – Alžyrą, Egiptą, Izraelį, Jordaniją, Libaną, Libiją, Maroką, Palestinos savivaldą, Siriją, Tunisą, ir rytuose – Baltarusiją, Ukrainą, Moldovą, Gruziją, Armėniją,

¹³⁵ Łapczyński M., „The European Union’s Eastern Partnership: chances and perspectives“, *Caucasian Review of International Affairs*, 2009, <http://www.cria-online.org/7_3.html>

¹³⁶ Mitė V., „Rytų Partnerystė taip ir lieka tik idėja“, <<http://geopolitika.lt/?artc=4140>>

¹³⁷ Motiejūnas J., „Rytų partnerystė gali ženkliai pakeisti padėtį posovietinėje erdvėje (1)“, <<http://www.geopolitika.lt/?artc=3467>>

Azerbaidžaną.¹³⁸ Tuo tarpu RP, kaip minėta aukščiau, plėtojama EKP rėmuose, tačiau yra labiau koncentruota, apimanti tik 6 ES Rytų partneres.

Pažymėtina, jog EKP pradėta įgyvendinti siekiant skatinti ir užtikrinti saugumą, stabilumą bei gerovę ES kaimynystėje taikiu būdu, t.y. vietoj sankcijų naudojimo.¹³⁹ Todėl RPI tikslas – skatinti glaudesnę abipusį bendradarbiavimą, yra tų pačių EKP tikslų išdava. Visgi galime teigti, jog RP, įvesdama naują dvišalio bendradarbiavimo principą su atskiromis partnerėmis, Europos Kaimynystės Politiką Rytų atžvilgiu pakylėja į aukštesnį abipusio bendradarbiavimo lygmenį. Taip pat, yra atsveriamas akivaizdžiai iki tol didesnis EKP dėmesys Pietinėje dimensijoje.

Apibendrinant, RP gali būti traktuojama kaip EKP instrumentas stiprinant bendradarbiavimą su 6 kaimynėmis ir tokiu būdu siekiant užtikrinti saugesnę bei stabilesnę ES kaimynystę. Marcin Łapczyński pažymi, jog tai nėra pirmoji ES iniciatyva Rytų kaimynių atžvilgiu. Pvz., nuo 2007 m. Juodosios Jūros Sinergijos iniciatyva pasitarnauja kaip priemonė plėtojant glaudesnę EKP su šio regiono šalimis.¹⁴⁰ Šiuo atveju RP taip pat gali būti vertinama kaip papildoma EKP priemonė konkrečiau – Rytų – regiono atžvilgiu. Be to, RP projekto gimimas yra natūralus susiklosčiusios situacijos reiškinys. Esant Viduržemio Sąjungai, kurios tikslas glaudesni kaimynystės santykiai su Europos kaimynais pietuose, buvo tik laiko klausimas, kada rasis panaši EKP iniciatyva nukreipta į europinius kaimynus Rytinėje dimensijoje.

2.2.4. Rusijos veiksnys Rytų Partnerystėje

Rusija yra didžiausia ES kaimynė rytuose, tačiau į RPI ši šalis neįtraukta. ES ir Rusija sieja strateginę partnerystę.¹⁴¹ Tačiau nuo pat RP projekto pradžios, Rusija reiškia didelį nepasitenkinimą šia iniciatyva. Kaip pažymi apžvalgininkas J. Motiejūnas, visas 6 projekto valstybes Maskva laiko esančias savo įtakos sferoje ir todėl tvirtina, jog tokia iniciatyva yra nukreipta prieš Rusiją. Be abejonės, ES tai neigia, tačiau Rusija toliau aktyviai pasisako prieš tokią iniciatyvą, akivaizdžiai baimindamasi prarasti savo karinę, politinę ir ekonominę įtaką regione.¹⁴² Kaip minėta, Rusija yra strategiškai svarbi ES partnerė ir todėl jos veiksnys sėkmingam RP plėtojimui turi nemenką įtaką. Pavyzdžiui, pasak V. Volovoj, ES nenorėdama

¹³⁸ European Commission, *The Policy: What is the European Neighbourhood Policy?*, <http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm>

¹³⁹ Łapczyński M., „The European Union’s Eastern Partnership: chances and perspectives“, *Caucasian Review of International Affairs*, 2009, <http://www.cria-online.org/7_3.html>

¹⁴⁰ Ten pat.

¹⁴¹ Binkis R., „Europos Sąjungos iniciatyva „Rytų partnerystė““, *NVO informacijos ir paramos centras*, <<http://www.pagalba.org/new/inner.php?lng=lt&id=1&pid=3&nid=173&arch=1>>

¹⁴² Motiejūnas J., „Rytų partnerystė gali ženkliai pakeisti padėtį posovietinėje erdvėje (1)“, <<http://www.geopolitika.lt/?artc=3467>>

bloginti santykių su Rusija negali rimčiau kištis į „išaldytus“ konfliktus NVS erdvėje. Dar vienas pavyzdys galėtų būti kalbant apie bevizį režimą. Kaip žinia, Rusija siekia vizų režimo su ES panaikinimo ir šioje srityje negavusi pirmumo teisės liktų ištis nepatenkinta.¹⁴³

Trumpai apibendrinant pažymėtina, jog Rusijos kaip strateginės ES partnerės veiksnys iš dalies lemia pasyvesnį RP plėtojimą. To priežastis neigiamas Maskvos požiūris į iniciatyvą, kaip jos įtakos regione mažinimą ir ES nenoras bloginti santykių su strategiškai svarbia partnere. Paprasčiau kalbant, esama situacija trukdo visa vertiškam RP funkcionavimui, nes ES priversta laviruoti tarp draugiškų santykių su Rusija palaikymo ir savo kaimynystės politikos Rytų regione vykdymo per RP prizmę.

2.2.5. Rytų Partnerystė šiandien

2011 m. rugsėjo 29-30 d. Varšuvoje įvykusiame Rytų Partnerystės aukščiausiojo lygio susitikime buvo nustatyti nauji tikslai ateičiai bei palankiai įvertinta iki šiol padaryta pažanga.¹⁴⁴ Bendrojoje aukščiausiojo lygio deklaracijoje pažymėta, jog pažanga padaryta įgyvendinant politines ir ekonomines reformas šalyse partnerėse bei gilinant tarpusavio santykius. Konkrečiau paminėtos laisvosios prekybos ir bevizio režimo sritys bei jų pažanga. Teigiama, kad pastaruju metu ES prekybinės ir ekonominės sąveikos su rytinėmis partnerėmis intensyvesnės negu kada anksčiau. Be to, jau pradėti dialogai dėl bevizio režimo su Moldova ir Ukraina. Įgyvendintas vizų išdavimo palengvinimo ir readmisijos susitarimas su Gruzija, ir to paties bus siekiama Armėnijos, Azerbaidžano ir Baltarusijos respublikų atžvilgiu. Ateityje numatyta Rytų partneres daugiau vertinti taikant diferencijavimo principą. Nutarta, jog didesnę pažangą reformų srityje darančios valstybės sulauks daugiau naudos iš ES.¹⁴⁵ Kaip matyti, tam tikra pažanga padaryta, visgi tenka pastebėti, jog ji apima tik politinių dialogų plotmę.

Vertinant dabartinę situaciją, geopolitinių studijų centro eksperto V. Volovoj nuomone, RP iki šiol nedavė jokios apčiuopiamos naudos nei ES, nei jos Rytų partneriams. Panašu, jog RP veikia ne kaip rytinių partnerių integracijos į ES instrumentas, bet kaip jų judėjimo link narystės ES iliuzija.¹⁴⁶

Pažymėtina ir tai, jog sėkmingam RP plėtojimui trukdo menko finansavimo problema. 2009 m. gegužės 7 d. Prahoje vykusiame ES ir rytinių jos kaimynių susitikime EK numatė tokį biudžetą: 600 mln. eurų RPI įgyvendinimui 2010-2013 metų laikotarpiui. Sumą sudarė 250 mln.

¹⁴³ Volovoj V., „Rytų partnerystė – būti ar nebūti?“, <<http://www.geopolitika.lt/?artc=4532>>

¹⁴⁴ Europos Vadovų Taryba, *Rytų partnerystė. Didelė pažanga*, 2011, <<http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/eastern-partnership-good-progress.aspx?lang=lt>>

¹⁴⁵ *Joint Declaration of the Warsaw Eastern Partnership Summit*, Warsaw, 2011,

<http://www.msz.gov.pl/files/docs/komunikaty/20110930EAP/joint_declaration_eap_summit.pdf>

¹⁴⁶ Volovoj V., „Rytų partnerystė – būti ar nebūti?“, <<http://www.geopolitika.lt/?artc=4532>>

eurų iš EKP fondo šiam regionui, plius numatyta skirti papildomus 350 mln. eurų.¹⁴⁷ Daugelio ekspertų nuomone, tai itin maža suma vertinant programoje dalyvaujančių valstybių problemas.¹⁴⁸

Apibendrinant galime teigti, nors Varšuvoje vykusiame RP aukščiausiojo lygio susitikime tiek ES, tiek jos rytinės partnerės sutarė, jog padaryta nemaža pažanga plėtojant projektą bei aptarė tolimesnio bendradarbiavimo principus, kol kas RPI nedavė apčiuopiamesnės naudos, negu tarpusavio politiniai dialogai. Ateityje siekiant išties įgyvendinti RP programoje apibrėžtus tikslus, visų pirma, reikėtų peržiūrėti biudžetą, kuris kol kas labai menkas.

2.2.6 Europos Sąjungos Rytų Partnerystė Armėnijos atžvilgiu

Oficialiai Armėnija kartu su kitomis Pietų Kaukazo valstybėmis prisijungė prie Rytų Partnerystės projekto 2009 m. gegužę.¹⁴⁹ Dar 2008 m. pabaigoje Europos Komisija pateikė šalies Strategijos dokumento 2007-2013 metams, kurio pagrindinis tikslas numatė plėtoti vis glaudesnius ES ryšius su Armėnija EKP kontekste (remiantis PBS ir veiksmų plane apibrėžtais tikslais), Vidurio laikotarpio apžvalgą. Dokumente teigiama, jog išanalizavus pagrindinius socialinius, ekonominius ir politinius pokyčius, aptariama Pietų Kaukazo valstybė neabejotinai padarė pažangą, laikydamosi pasirašytų PBS ir veiksmų plano, tačiau pagrindiniai ES paramos prioritetai iš esmės liko tie patys.¹⁵⁰ Taip pat svarbu paminėti, jog laikotarpio apžvalgoje buvo apibrėžtas siekis dėl Armėnijos ir ES ryšių stiprinimo Rytų Partnerystės kontekste su perspektyva perkelti santykius į aukštesnį lygį, t.y. pasirašant Asociacijos Susitarimą, įskaitant laisvosios prekybos zonos kūrimą ir Armėnijos/Turkijos sienos atidarymo klausimus.¹⁵¹

Taigi, tolesnis Armėnijos ir ES santykių vystymas Rytų Partnerystės kontekste numatė perspektyvą gilinti dvišalį bendradarbiavimą ir jo pagrindu siekti sutartinių santykių ambicingos darbotvarkės sąlygomis.¹⁵² Šioje vietoje pažymėsime, jog RP kontekste buvo numatyta analogiška perspektyva gilinti ES/Gruzijos bei ES/Azerbaidžano santykius, t.y. siekiant pasirašyti Asociacijos Susitarimus, kuriuose didelis dėmesys būtų skiriamas laisvosios prekybos zonos kūrimui.¹⁵³ 2009 m. rugsėjį Komisijai buvo pavesta parengti derybinių nurodymų projektą

¹⁴⁷ European Commission, *Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership*, European External Action Service, <http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_en.pdf>

¹⁴⁸ Volovoj V., „Rytų partnerystė – būti ar nebūti?“, <<http://www.geopolitika.lt/?artc=4532>>

¹⁴⁹ Eastern Partnership Community, *Armenia*, <<http://www.easternpartnership.org/partner-states/armenia>>

¹⁵⁰ European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 5, 8, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>

¹⁵¹ Ten pat, p. 5.

¹⁵² Ten pat, p. 6.

¹⁵³ European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 7-8, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_georgia_en.pdf>

Asociacijos Susitarimų sąlygoms aptarti su visomis trimis Pietų Kaukazo valstybėmis. Toks derybų projektas buvo priimtas tų pačių metų spalio 30 d., pažymint, jog siekiant pasirašyti Asociacijos Susitarimus tiek politiniu, tiek prekybiniu/ekonominiu aspektais, kiekviena valstybė turės ir toliau daryti pažangą reformuojant Strategijos dokumentų prioritetuose numatytas sritis, o taip pat įvykdyti būtinas sąlygas. Šiuo atveju ES vaidmuo – padėti Rytų partnerėms pasiekti numatytus tikslus, teikiant paramą Nacionalinių Orientacinių programų pagrindu.¹⁵⁴

EK Vidurio laikotarpio apžvalgoje teigiamai įvertinus Armėnijos pažangą buvo numatyta pratęsti ir net padidinti EKPP instrumentu teikiamą paramą anksčiau numatytiems prioritetams įgyvendinti iki 2013 m. Šiuo tikslu Komisija parengė naują Armėnijos Nacionalinę Orientacinę programą 2011-2013 metų laikotarpiui. Pažymėtina, jog naujoji programa parengta atsižvelgiant ne tik į PBS ir EKP veiksmų plano, bet ir Rytų Partnerystės numatytus įgyvendinti prioritetinius tikslus. Taigi, apibrėžta, jog vadovaujantis Nacionaline programa bus remiamas siekis stiprinti abipusį politinį bendradarbiavimą ir prekybinius bei ekonominius santykius, socialinio ir ekonominio vystymosi tarp Armėnijos regionų, padidinto mobilumo ir saugumo, siekiant palengvinti asmenų ir prekių judėjimą. Taip pat atsižvelgiant į kintančią situaciją, programa numato Armėnijos ir Turkijos sienos atvėrimo perspektyvą.¹⁵⁵

Dokumente konkrečiai numatyta, jog 2011-2013 m. Armėnijai bus teikiama finansinė pagalba trijose prioritetinėse srityse, kurios, beje, kiek kitaip formuluojamos, tačiau išliko beveik nepakitusios, numatytos ir ankstesnėje NOP. Tai: 1) demokratiškos struktūros ir tinkamas valdymas; 2) prekyba ir investicijos bei kontrolės derinimas ir pertvarkymas; 3) socialinis-ekonominis pertvarkymas ir darnus vystymas. Pažymėtinas tik pokytis antrojoje prioritetinėje srityje, kurioje šalia kontrolės naujai numatytos RP inicijuotos prekybos ir investicijų sritys. Taip pat, numatyta, kad, be to, ES bus pasiruošusi atsižvelgiant į situaciją ir pokyčius teikti specialią pagalbą taikaus Kalnų Karabacho konflikto sureguliuavimui, bei teikti pagalbą normalizuojant Armėnijos/Turkijos santykius.¹⁵⁶

Siekiant palyginti Armėnijos situaciją su kaimynais Gruzija ir Azerbaidžanu, pažymėsime, jog RP kontekste šioms valstybėms naujais EKPP instrumento paramos prioritetais taip pat tapo prekybos ir investicijų sritys. Šios sritys visoms Pietų Kaukazo valstybėms numatytos antruoju prioritetiniu punktu šalia kontrolės derinimo ir pertvarkymo. Azerbaidžano atveju aptariamame punkte numatyta pagalba dar ir socialinei-ekonominei reformai bei darniam

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 5, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>

¹⁵⁴ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 8, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_georgia_en.pdf>

¹⁵⁵ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 6, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>

¹⁵⁶ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 9-11, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>

vystymui skatinti. Tuo tarpu Armėnijos ir Gruzijos atvejais socialinis-ekonominis pertvarkymas ir tvarus vystymas Nacionalinėse programose atskirti į trečiąjį prioritetinį punktą. Šiuo atveju Azerbaidžano naujoje Orientacinėje programoje pagal 3 punktą numatyta teikti paramą PBS ir VP įgyvendinimui, labiau išskiriant energetinio saugumo, mobilumo ir saugumo sektorius. Nepaisant išvardintų skirtumų, tiek Armėniją, tiek ir jos kaimynes pačiu pirmuoju prioritetiniu punktu numatyta remti demokratiškų struktūrų ir tinkamo valdymo srityse. Taip pat svarbu pažymėti, jog Gruzijos atveju įvardintas dar vienas prioritetinis punktas, kuriuo vadovaujantis numatoma remti taikų vidaus konfliktų sprendimą. Šiuo atveju Armėnijos ir Azerbaidžano Kalnų Karabacho taikiam konfliktui sprendimui numatyta tik išimtinė parama, kurią ES pasiruošusi suteikti atsižvelgiant į pokyčius/poreikius regione.¹⁵⁷

Numatytoje 2011-2013 metų laikotarpio Nacionalinėje programoje iš esmės ES parama Armėnijai koncentruojasi tose pačiose trijose prioritetinėse srityse (nauja, jog sutarta įtraukti RP inicijuotas prekybos ir investicijų sritis tarp prioritetinių), kaip ir ankstesnėje Orientacinėje programoje, tačiau finansavimo mastas ženkliai pakito. Minimam trijų metų laikotarpiui nutarta skirti 157 mln. eurų finansinės paramos, kai ankstesniam keturių metų laikotarpiui buvo paskirti kiek daugiau nei 98 mln. eurų. Be to, numatyta Armėniją ir toliau remti per įvairias EKPP instrumento regionines ir tarpregionines bei temines programas.¹⁵⁸ Taigi, EKPP instrumento parama išaugo beveik 60 mln., nors laikotarpis sutrumpėjo. Vertinant ES finansinės paramos mastus aptariamam laikotarpiui, svarbu paminėti, jog analogiška situacija pastebėtina ir Gruzijos atveju, kai parama išaugo nuo 120,4 mln. iki 180,29 mln. Tuo tarpu Azerbaidžano atvejis šiuo aspektu laikytinas išimtimi, kadangi šiai valstybei parama išaugo per pus mažiau, nuo 92 mln. iki 122,5 mln.¹⁵⁹

Pokyčiai pastebėtini ir ES finansinės paramos lėšų paskirstyme. Preliminariai 40-45 % visos paramos Armėnijai numatyta skirti socialinio-ekonominio pertvarkymo ir darnaus vystymo sričiai.¹⁶⁰ Panašiai tiek buvo skirta ankstesnėje Nacionalinėje programoje skurdo mažinimui,

¹⁵⁷ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 9-10, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_georgia_en.pdf>

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 6, 7, 11, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>

¹⁵⁸ *Summary on EU-Armenia relations*, European Union External Action, <http://eeas.europa.eu/armenia/eu_armenia_summary/index_en.htm>

¹⁵⁹ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2007-2010*, p. 4, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_georgia_en.pdf>

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 10, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_georgia_en.pdf>

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2007-2010*, p. 5, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 7, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>

¹⁶⁰ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 12, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>

vardinasi ES supratimu ir vertinimu, socialinio-ekonominio sektoriaus atsilikimas toliau išlieka viena opiausių šalies problemų. Nepaisant to, kad Vidurio laikotarpio apžvalgoje buvo įvertinta nemenka Armėnijos padaryta pažanga mažinant skurdą, tačiau, 2008 m. pabaigoje prasidėjusi finansinė ir ekonominė krizė lėmė vis dar prastus rodiklius socialinėje ir ekonominėje aplinkoje.¹⁶¹ Taip pat Gruzijos bei Azerbaidžano atvejais, tiek 2007-2010 m., tiek ir 2011-2013 m. Nacionalinėse programose socialiniam-ekonominiam sektoriui orientuota didžiausia dalis paramos.¹⁶²

Kiek mažiau – 30-35 % lėšų numatyta skirti Armėnijai remti užtikrinant demokratines struktūras ir teisingą valdymą.¹⁶³ Vėlgi panašus procentas buvo numatytas ir ankstesnėje programoje. Vertinant jau aptartas Armėnijos problemas šioje srityje, kai vienu pavyzdžių galėtų būti kilę neramumai po 2008 m. prezidento rinkimų, yra suprantamas išlikęs finansinis dėmesys aptariamai prioritetinei sričiai. Kiek kitokia situacija su Gruzija. Naujoje valstybės NOP pastebėtinas žymiai didesnis paramos orientavimas aptariamai sričiai, lyginant su likusiais prioritetais.¹⁶⁴ Tuo tarpu Azerbaidžanui 2011-2013 metams numatyta daugiau lėšų skirti PBS ir VP įgyvendinimui kartu remiant energetinio saugumo, mobilumo ir saugumo sektorius, negu demokratiškas struktūrų bei teisingo valdymo užtikrinimui.¹⁶⁵

Galiausiai minėtina paskutinioji ES paramos Armėnijai prioritetinė sritis – prekyba ir investicijos bei kontrolės derinimas ir pertvarkymas. Naujoje šalies programoje nutarta sumažinti paramą šiai sričiai iki 20-25 %, nors ir numatyta papildomai, šalia kontrolės, teikti paramą prekybos ir investicijų sektoriui.¹⁶⁶ Pažymėtina, jog Gruzijos atveju situacija labai panaši, tik parama šioje srityje sumažinta kiek mažesniu procentu, lyginant su Armėnija. Tuo tarpu, jau minėta, kad Azerbaidžano programoje prekybos ir investicijų bei kontrolės sritys numatytos bendrame punkte su socialiniu-ekonominiu sektoriumi, tad sunku įvertinti juos skyriumi.¹⁶⁷

¹⁶¹ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 8, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>

¹⁶² Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2007-2010*, p. 4, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_georgia_en.pdf>

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 10, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_georgia_en.pdf>

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2007-2010*, p. 5, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 13, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>

¹⁶³ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 12, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>

¹⁶⁴ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 10, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_georgia_en.pdf>

¹⁶⁵ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 13, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>

¹⁶⁶ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 12, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>

¹⁶⁷ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 10, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_georgia_en.pdf>

Svarbu paminėti, jog kiekvienos Pietų Kaukazo valstybės Nacionalinėje programoje nauja tai, kad numatyta skirti dalį lėšų Rytų Partnerystės Išsamioms Institucijų stiprinimo programoms, kurių tikslas – paruošti pagrindus Asociacijos Susitarimams. Taip pat nedidelę dalį finansinės paramos nutarta rezervuoti Regioninės plėtros programoms arba kitaip Sanglaudos politikai. Armėnijos atveju numatyta iš bendros 157 mln. eurų orientacinės sumos mažiausiai 32 mln. atseikėti Išsamioms Institucijų stiprinimo programai ir mažiausiai 7 mln. rezervuoti Sanglaudos politikai pagal RP. Jeigu Institucijų stiprinimo programa nebus suderinta arba jos įgyvendinimas atidėtas, tuomet numatytos lėšos bus perskirstytos į prioritetines sritis. Gruzijos atveju šioms programoms numatytos labai panašios sumos, atitinkamai 30,86 mln. ir 7,43 mln., tačiau ši dalis sudaro kiek daugiau nei 21 % bendros sumos, kai Armėnijos atveju – beveik 25 %. Azerbaidžano atveju numatyta atseikėti 19 mln. ir 9 mln. bendros sumos, t.y. beveik 23%.¹⁶⁸

Vertinant tai, kas buvo padaryta bendradarbiaujant ES ir Armėnijai Rytų Partnerystės kontekste pagal priimtą NOP 2011-2013 metų laikotarpiui, pastebėtini pokyčiai siekiant Asociacijos Susitarimo. Visų pirma, Armėnija sulaukė paramos reformuojant valstybines institucijas pagal ES standartus. Šiuo tikslu 2010 m. lapkritį abi pusės pasirašė supratimo memorandumą Išsamioms Institucijų stiprinimo programoms. Šiuo tikslu ES skyrė 31 mln. eurų iš numatytų 32 mln. valstybės NOP programoje.¹⁶⁹ Pažymėtina, jog memorandumus su ES taip pat pasirašė Gruzija bei Azerbaidžanas. Gruzijos atveju dokumentas buvo pasirašytas tų pačių metų spalio mėnesį, su tikslu sustiprinti šalies administracinius gebėjimus. Kaip ir Armėnijai, ES skyrė 31 mln. eurų.¹⁷⁰ Tuo tarpu 2011 m. sausį pasirašydama memorandumą su Azerbaidžanu šios šalies Institucijų stiprinimo programoms, ES skyrė 19 mln. eurų ir numatė siekti pagerinti galimybes viešosiose įstaigose.¹⁷¹

2011 m. liepą ES pradėjo dvišales derybas su visomis trimis Pietų Kaukazo valstybėmis dėl Asociuotų Susitarimų, kurie turėtų pakeisti PBS ir suteikti naują teisinį pagrindą tarpusavio santykiams.¹⁷² Šiuo sprendimu tikimasi dar labiau gilinti Pietų Kaukazo valstybių politinę ir ekonominę integraciją su ES, pažymint, kad: „šie susitarimai yra grindžiami tarpusavio įsipareigojimais bendroms vertybėms ir apima plačią sričių sferą, įskaitant politinį dialogą,

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 13, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>

¹⁶⁸ Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 7, 12, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 10, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_georgia_en.pdf>

Europeans Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2011-2013*, p. 12, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>

¹⁶⁹ Eastern Partnership Community, *Armenia*, <<http://www.easternpartnership.org/partner-states/armenia>>

¹⁷⁰ Eastern Partnership Community, *Georgia*, <<http://www.easternpartnership.org/partner-states/georgia>>

¹⁷¹ Eastern Partnership Community, *Azerbaijan*, <<http://www.easternpartnership.org/partner-states/azerbaijan>>

¹⁷² European Academic Studies Center, „*EU launches negotiations on association agreements with armenia, azerbaijan and georgia*“,

<http://www.euroacademic.org/en/index.php?act=show&code=guncel&resume=0&id=128&id_page=0>

teisingumą, laisvę ir saugumą, taip pat kaip prekybos ir bendradarbiavimo sektorių politikas. [...] Pagrindinis Asociacijos Susitarimų tikslas, pasiekti glaudesnę politinę asociaciją bei laipsnišką ekonominę integraciją tarp ES ir šių šalių“.¹⁷³ Taip pat svarbu pažymėti, jog naujuose susitarimuose numatyta įtraukti nuostatas dėl glaudaus bendradarbiavimo siekiant sukurti laisvosios prekybos zonas tarp ES ir kiekvienos jos partnerės atskirai. Šiuo atveju, Azerbaidžano situacija laikytina išimtimi, kadangi tokia nuostata derybų metu Azerbaidžanui nenumatyta, aiškinant tuo, kad šalis neatitiko visų ES keltų reikalavimų. Konkrečiai kalbama apie narystę PPO.¹⁷⁴

Vertinant ES vykdomos politikos EKP RP kontekste esamą situaciją, pažymėtina, jog šiuo metu tebevyksta ES/Armėnijos, ES/Gruzijos bei ES/Azerbaidžano derybos dėl Asociacijos Susitarimų. Svarbu paminėti ir tai, jog ES deklaruoja siekį sukurti laisvosios prekybos erdvę atskirai su Armėnija ir su Gruzija. Europos Komisija 2011 m. gruodį padarė išvadas dėl Gruzijos, o 2012 m. vasarį dėl Armėnijos, kad derybos dėl laisvosios prekybos zonos sukūrimo turi būti pradėtos. Šių metų pradžioje oficialiai buvo pradėtos ES/Armėnijos ir ES/Gruzijos derybos šiuo tikslu. Tuo tarpu Azerbaidžano atveju ES išreiškė viltį tokią bendrą erdvę sukurti ateityje. Be to, ilgalaikėje perspektyvoje ES numato laisvosios prekybos erdvės sukūrimą ir Pietų Kaukazo valstybių tarpusavyje.¹⁷⁵

Apibendrinami visa tai kas buvo pasakyta, pažymėsime, jog ES politika Armėnijos atžvilgiu Rytų Partnerystės kontekste kol kas kardinaliai nepasikeitė. Pastebėtina taša iki tol vykdomos politikos, kadangi naujoji šalies Nacionalinė orientacinė programa 2011-2013 metų laikotarpiui taip pat parengta pagal Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarime bei veiksmų plane numatytų prioritetų įgyvendinimą. Nauja tik tai, jog pridėti RP inicijuoti prioritetai. Šiuo atveju integracinę ES politiką Armėnijos atžvilgiu tikimasi labiau išplėtoti prekybos ir investicijų srityse. Tačiau siekiant glaudesnių dvišalių ES ir Armėnijos santykių, Rytų Partnerystės projektas padarė realią pažangą šioje srityje, neapsiribojant tik tokio siekio aiškinimu.

Visų pirma, įvertinus tai, jog daugiau nei 24 % (31 mln. + 7 mln.) numatytos ES RP finansinės paramos skirta pasiruošimui ES/Armėnijos santykius perkelti į naują lygį, t.y. vystyti juos Asociacijos Susitarimo pagrindu RP kontekste, galime tikėtis realių pokyčių siekiant kuo glaudesnio abipusio bendradarbiavimo. Be to, nors naujoje Nacionalinėje programoje nėra įvardinta ES/Armėnijos glaudesnių santykių vystymas, kaip prioritentinė sritis, kuriai būtų

¹⁷³ European Academic Studies Center, „EU launches negotiations on association agreements with armenia, azerbaijan and georgia“,

http://www.euroacademic.org/en/index.php?act=show&code=guncel&resume=0&id=128&id_page=0

¹⁷⁴ Eastern Partnership Community, *Armenia*, <http://www.easternpartnership.org/partner-states/armenia>

Eastern Partnership Community, *Georgia*, <http://www.easternpartnership.org/partner-states/georgia>

Eastern Partnership Community, *Azerbaijan*, <http://www.easternpartnership.org/partner-states/azerbaijan>

¹⁷⁵ European Commission, Trade, South Caucasus

<http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/south-caucasus/>

numatyta teikti finansinę paramą šalia kitų trijų pagrindinių, tačiau vertinant esamą biudžeto paskirstymą, galime teigti, kad tokia sritis egzistuoja kaip prioritetinga, nors ir nėra įvardinta kaip tokia.

Šioje vietoje pažymėtina, jog be konkrečios lėšų dalies skyrimo, padaryta pažanga ir derybų aspektu. RP kontekste buvo pradėtos ES/Armėnijos derybos dėl Asociacijos susitarimo, o kiek vėliau ir dėl laisvosios prekybos erdvės sukūrimo. Visa tai, neabejotinai, turėtų būti vertinama kaip reali pažanga didesnės Armėnijos integracijos į Europos Sąjungą aspektu.

Taigi RP instrumento nauda plėtojant ES ir aptariamą Pietų Kaukazo valstybės bendradarbiavimą EKP kontekste yra akivaizdi. Padaryta pažanga lemia didesnę Armėnijos integraciją su ES, be to, yra padėti pamatai dar didesnei šalies integracijai, kai bus pasirašytas Asociacijos Susitarimas ir sukurta laisvosios prekybos zona.

Be to, taikomas diferencijavimo principas suteikia Armėnijai galimybę greičiau judėti pirmyn, t.y. link didesnės integracijos į ES, kadangi tokia politika pasižymi reaguojimu į konkrečios šalies konkrečias problemines sritis.

Kalbant plačiau apie Rytų Partnerystės akcentuojamą diferencijavimo principą, visų pirma pažymėsime, jog išanalizavus Armėnijos valstybės atvejį jos kaimynių, Gruzijos bei Azerbaidžano atvejų kontekste, matyti, jog Europos kaimynystės politikos RP diferencijuotas požiūris atsispindi tiek finansavimo, tiek ir dvišalių santykių plėtojimo aspektuose.

Visų pirma, kalbant apie diferencijavimą finansavimo prasme, pažymėsime, jog jis pastebimas Armėnijos, Azerbaidžano ir Gruzijos nacionalinėse orientacinėse programose, konkrečiau, numatomo finansavimo paskirstyme tiek prioritetingų sričių įgyvendinimui, tiek ir pasiruošimams Asociacijos Susitarimų pasirašymui. Kitais žodžiais tariant, kiekvienai valstybei yra numatytas skirtingo dydžio biudžetinės lėšos. Pavyzdžiui, Armėnijai per 2011-2013 metų laikotarpį, turėtų būti išmokėta 157 mln. eurų finansinės paramos, tuo tarpu Gruzijai – 180,29 mln. eurų, o Azerbaidžanui 122,5 mln. eurų. Be to, kiekvienai Pietų Kaukazo valstybei finansinė parama, lyginant su ankstesne, 2007-2010 m. NOP numatyta parama, taip pat išaugo skirtingai. Armėnijai išaugo beveik 60 mln. eurų, Gruzijai vos daugiau negu 60 mln. eurų, o Azerbaidžanui tik 30, 5 mln. eurų. Taip pat, skirtingai, nors ir nedidele dalimi, parama orientuota kiekvienos valstybės pasiruošimui pasirašyti Asociacijos Susitarimu su ES. Šiuo tikslu Armėnijai numatyta skirti daugiausiai – virš 24 % visos paramos sumos, tuo tarpu Azerbaidžanas beveik 23 %, o Gruzijai tik 19%.

Be to, diferencijuotas požiūris į valstybes pastebėtinas NOP numatytose paramai teikti prioritetingose srityse bei jų finansavimo lėšų paskirstyme. Armėnijos atveju EKPP instrumentu 2011-2013 metų laikotarpiui numatyta paramą paskirstyti trimis prioritetingoms sritims: 1) demokratiškų struktūrų ir tinkamo valdymo; 2) prekybos ir investicijų bei kontrolės derinimo ir

pertvarkymo; 3) socialinio-ekonominio pertvarkymo ir darnaus vystymo. Be to, patvirtinta, jog parama taikiam Kalnų Karabacho konflikto sureguliuavimui bei pagalbą normalizuojant Armėnijos ir Turkijos santykius taip pat bus suteikti, jeigu to prireiks.

Taigi, lyginant su kaimynais, pažymėsime, jog Azerbaidžano naujoje Orientacinėje programoje trečiuoju prioritetiniu punktu numatyta teikti paramą PBS ir VP įgyvendinimui, ko nėra nei Armėnijos, nei Gruzijos atvejais. Taip pat svarbu pažymėti, jog Gruzijos NOP išskiriami keturi prioritetiniai punktai. Paskutiniu juo numatyta remti taikų vidaus konfliktų sprendimą.

Taigi, kaip matyti, ES teikdama paramą, vadovaujasi diferenciacijos principu ir atsižvelgia į unikalią valstybės situaciją. Pavyzdžiui, kadangi Azerbaidžanas turi sunkumų įgyvendinant PBS ir VP, Europos Sąjunga reaguoja į konkrečią jo situaciją, siekiant atsilikimą sumažinti, koncentruojant paramą konkrečiai esamai problemai spręsti.

Pažymėtina ir tai, jog RP diferenciacijos principu vadovaujasi ne tik paramos teikimo aspektu, bet ir dvišalių santykių plėtojimo aspektu. Šioje vietoje tinkamu pavyzdžiu galime laikyti Azerbaidžano situaciją. Pradėjus derybas dėl Asociacijos Susitarimų su visomis trimis Pietų Kaukazo valstybėmis šiuose susitarimuose numatyta įtraukti nuostatas dėl glaudaus bendradarbiavimo siekiant sukurti tarpusavio laisvosios prekybos zonas. Šiuo atveju, Azerbaidžanui tokia nuostata derybų metu nenumatyta, nes neatitiko visų ES keltų reikalavimų. Kitu pavyzdžiu galime laikyti tai, jog Europos Sąjungos Komisija atskirai svarstė Gruzijos ir Armėnijos atvejus, siekiant nuspręsti, ar tinkama situacija pradėti derybas dėl laisvosios prekybos erdvės kūrimo.

Trumpai apibendrinami pažymėsime, jog RP kontekste Armėnijai buvo suteikta ne tik didesnė finansinė parama, bet ir reali perspektyva bendradarbiavimą su ES perkelti į aukštesnį lygį, pasirašant Asociacijos Susitarimą, kuris pakeis PBS. Neabejotinai didesnę dėmesį aptariamai valstybei iš ES per RP patvirtina vykdoma diferenciacijos principu paremta politika. Tokiu būdu Armėnija ir jos daroma pažanga vertinama atskirai nuo kitų ES partnerių, ką parodo skirtumai finansavimo mastuose, prioritetų apibrėžime bei esamų santykių padėtyje, lyginant visas tris Pietų Kaukazo valstybes.

Taigi galime teigti, jog ES ir toliau taikydama diferencijuotą požiūrį turi galimybę greičiau integruoti šią valstybę. Be to, RP kontekste ES ir Armėnijos laisvosios prekybos erdvės sukūrimas įgavo realų pagrindą oficialiai pradėjus derybas. Šis įvykis taip pat gali būti vertinamas kaip sėkmingas žingsnis gilesnės Armėnijos integracijos į ES kelyje.

IŠVADOS:

1. Neofunkcionalistinė, liberaliųjų tarpvyriausybinių derybų bei konstruktyvistinė ES integracijos sampratos skirtingai aiškina nacionalinių valstybių ir viršnacionalinių institucijų tarpusavio santykio svarbą Europos vienijimosi procese, tačiau sutartinai integraciją vertina, kaip naudingą pirmiausiai pačioms nacionalinėms valstybėms, dėl galimybės patenkinti vidaus interesus. Taigi, remiantis tokia teorine samprata, EKP sėkmingo vystymosi priežastis glūdi jos pačios siūlomų santykių kaimynėms turinyje, t.y. galimybėje vykdomos integracijos sąlygomis patenkinti nacionalinių valstybių ekonominius bei politinius interesus.

2. Europos kaimynystės politika nežada narystės perspektyvos, todėl nėra jokio spaudimo, t.y. papildomo veiksnio, kuris įtakotų integracijos projekte dalyvaujančių valstybių sprendimus, o tai, savo ruožtu, suteikia galimybę pačioms šalims įsivertinus vidaus interesus bei nuspręsti, kiek suvereniteto sutiks perleisti viršnacionalinėms institucijoms mainais į ES integracijos teikiamus privalumus. Kita vertus, nesuteikiant narystės perspektyvos, integracijos procesas tarsi tampa daugiau priklausomas nuo pačios ES, kurios užduotimi tampa galvosūkis, kokių būdu sudominti didesne integracija kaimynes. Taigi, aptartų neofunkcionalizmo, liberaliųjų tarpvyriausybinių derybų ir konstruktyvizmo teorijų kontekste, EKP veikimo principas labiausiai atitinka A. Moravcsik integracijos aiškinimą pagal tarpvyriausybinių derybų sampratą, kuri didžiausią dėmesį skiria pačios valstybės galimybei apsispręsti, o taip pat aptariamo proceso pagreitį vertina, kaip tiesiogiai proporcingą nacionalinės valstybės ekonominių interesų svarbai.

3. Armėnijai yra būdingas europinio identiteto suvokimas bei supratimas, jog ES siūloma integracija yra svarbi šalies vystymosi gairė, visgi lemiamą svarbą šalies politikos gravitacijos kryptčiai turi ekonominiai interesus. Armėnijos priklausomybės nuo energetikos importo bei konfliktinių santykių su Azerbaidžanu ir Turkija, kurie taip pat stipriai įtakoja šalies ekonomikos vystymąsi, kontekste, bendradarbiavimas su Rusija yra labiau naudingas, negu integracija į ES. Taigi, šalies politinis elitas labiau orientuotas santykių su Rusija stiprinimu, o tai įtakoja mažesnę europinio integravimosi galimybę.

4. Apžvelgdami ES politiką dviem etapais: iki EKP sukūrimo ir nuo jo, galime pateikti jos vertinimą tiek skyriumi, tiek ir bendrai. Vertinant skyriumi pažymėsime, jog pirmasis etapas, tai ES politikos Armėnijos atžvilgiu formavimosi etapas, tuo tarpu antrasis – susiformavusios, aiškios ir kryptingos politikos etapas, kurios tikslas saugi kaimynystė Armėnijos integracijos ES pagrindu. Kita vertus, neskirstant etapais, visa ES politika Armėnijos atžvilgiu pasižymi

Sąjungos sukauptos patirties perdavimu. Ir nesvarbu ar tai vykdoma netiesiogiai per TACIS programą, ar tiesiogiai – dvišalio veiksmų plano pagrindu. Galime teigti, jog tai esminis dalykas, kurio pagrindu ir kūrėsi bei vystėsi aptariamo laikotarpio ES/Armėnijos santykiai.

4. EKP Armėnijos atžvilgiu iki Rytų Partnerystės projekto galime vertinti, kaip pereinamąjį laikotarpį: nuo siekio integruoti, kuris gali būti įvardijamas kaip toks pasirašius PBS (iki tol ES politika Armėnijos atžvilgiu buvo vienpusė, paremta paramos teikimu per TACIS) iki konkrečių integracijos veiksmų, kurie fiksuojami RP kontekste. Svarbu tai, kad PBS įteisino abiejų pusių santykius bendradarbiavimo kontekste, o ES pripažino, jog iš dalies stabilumas Armėnijoje padės užtikrinti stabilumą Europoje. Šiuo tikslu pasirašytas VP, kuriame aiškiai apibrėžiami abiejų pusių siekiai ir įsipareigojimai. Taigi EKP etapas iki RP, tai ES integracinės politikos aptariamos valstybės atžvilgiu formavimosi etapas – kryptingas judėjimas nuo siekio integruoti (PBS) iki tokio siekio įvardijimo EKP tikslu (VP).

5. Armėnijai prisijungus prie EKP Rytų Partnerystės projekto, esami santykiai kryptingai plėtojami toliau, tačiau numatyta integraciją gilinti konkrečiai prekybos ir investicijų srityje. Atsižvelgiant į tai, kad Armėnijos konfliktiniai santykiai su kaimynais Azerbaidžanu ir Turkija stipriai įtakoja pastarosios prekybinius ryšius, ypač dėl sienų uždarymo, šie pokyčiai ES ir Armėnijos santykiuose, visų pirma, yra naudingi aptariamai Pietų Kaukazo valstybei. Minėta, jog EKP vystymosi perspektyva priklauso nuo galimybės integracijos sąlygomis patenkinti valstybės interesus. Šiuo atveju pradėtas ES/Armėnijos derybas dėl Asociacijos Susitarimo pasirašymo, kuris pakeis PBS, bei laisvosios prekybos erdvės sukūrimo, galime vertinti, kaip tinkamų sąlygų nacionaliniams Armėnijos interesams tenkinti sukūrimą, vadinasi ir Europos kaimynystės integracinės politikos Armėnijos atžvilgiu progresavimą.

6. Rytų Partnerystės projektas neabejotinai pakeitė EKP Armėnijos atžvilgiu. RP taikomas diferencijavimo principas suteikė galimybę didesnei Armėnijos integracijai į ES, kadangi vadovaujantis tokiu principu reaguojama į konkrečios šalies konkrečias problemines sritis, taigi, atsižvelgiama į interesus. Kalbant plačiau apie Rytų Partnerystės akcentuojamą diferencijavimo principą, visų pirma pažymėsime, jog išanalizavus Armėnijos valstybės atvejį jos kaimynių, Gruzijos bei Azerbaidžano atvejų kontekste, matyti, jog Europos kaimynystės politikos RP diferencijuotas požiūris atsispindi tiek finansavimo, tiek ir dvišalių santykių plėtojimo aspektuose. Šioje vietoje galime kalbėti apie akivaizdžią RP naudą EKP Armėnijos atžvilgiu, kaip spartesnės integracijos garantą. Šį teiginį patvirtina Armėnijos situacijos palyginimas su

kaimynais Gruzija ir Azerbaidžanu. Diferenciacijos principo dėka Armėnijos pažanga vertinama atskirai nuo kitų valstybių ir todėl ES turi galimybę greičiau integruoti šią valstybę.

7. Darbe keliamas ginamasis teiginys, kad Europos kaimynystės politika Armėnijos atžvilgiu gali būti abipusiai naudingas integracinis procesas, kurio pažangiam vystymuisi nėra būtinas narystės ES prioritetas, pasitvirtina iš dalies. Viena vertus, įvertintus posovietinės Armėnijos politinių ir ekonominių interesų įtaką didesnei šalies orientacijai į Rusiją, mažesnės EKP integracijos sąskaita, narystės perspektyva galėtų būti stiprus paskatinimas Armėnijos persiorientavimui į integraciją su ES. Kita vertus, RP pasiūlyta diferenciacijos principu pagrįsta politika Armėnijos atžvilgiu, jau davė teigiamų rezultatų didesnei valstybės integracijai į ES, konkrečiai Armėnijai naudingoje prekybos ir investicijų srityje. Taigi, RP diferenciacija kaip tik sudaro tinkamas sąlygas tenkinti Armėnijos nacionalinius interesus ir todėl skatinti šaliai naudingos integracijos į ES supratimą.

REKOMENDACIJOS:

Siekiant skatinti glaudesnę ES ir Armėnijos bendradarbiavimą Europos kaimynystės politikos tikslų pagrindu, teikiamos šios rekomendacijos:

1. Ragintume iš naujo įvertinti Armėnijos interesus ir užsienio politikos prioritetus rengiant naują Nacionalinę Orientacinę programą nuo 2013 m. ir ketvirtąją ES skiriamos paramos prioritetine sritimi numatyti teikti pagalbą Kalnų Karabacho konflikto sureguliuavimui ir Armėnijos/Turkijos santykių normalizavimui.
2. Įvertinus faktą, jog pastaruoju metu ES/Armėnijos bendradarbiavimas suintensyvėjo Armėnijai naudingoje prekybos srityje su siekiu sukurti laisvosios prekybos zoną, didesnę dėmesį būtų galima skirti ir šios srities finansavimui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

MOKSLINĖ LITERATŪRA:

1. Cianciara A. K., “Eastern Partnership” – opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy?”, *The Institute of Public Affairs* 4, 2008, <<http://isp.org.pl/files/8679201040703671001213792577.pdf>>
2. Eilstrup-Sangiovani M., *Debates on European integration*, Palgrave Macmillan, 2006.
3. Jorgensen K. E., Pollack M. A., Rosamond B. *Handbook of European Union Politics*, Sage Publications, 2006.
4. Mažylis L., Šalia ne Europos. Europos Sąjungos kaimynystės politikos iššūkiai Rytų kaimynėms, Monografija, Kaunas: VDU, 2010.
5. Moravcsik A., *Europos pasirinkimas*, Vilnius: Margi raštai, 2008.
6. Rosamond, B., *Theories of European Integration*, Houndmills: Macmillan, 2000.
7. Vainalavičius D., *Diplomatijos vaidmuo ir saugumo politikos sprendimai Pietų Kaukazo regione*, Daktaro disertacija, Kaunas: VDU, 2008.
8. Wiener A., Diez T., *European integration theory*, Oxford University Press, 2005.

ES DOKUMENTAI

1. Commission of the European Communities, „*European Neighbourhood Policy*“ *Country Report Armenia*, Brussels, 2005, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/armenia_country_report_2005_en.pdf>
2. Commission of the European Communities, *Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008, Armenia: Progress Report*, Brussels, 2009, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_511_en.pdf>
3. European Commission, *EU/Armenia Action Plan*, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/armenia_enp_ap_final_en.pdf>
4. European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) Funding 2007-2013*, <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/0703_enpi_figures_en.pdf>
5. European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: Country Strategy Paper 2007-2013*,

- <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_armenia_en.pdf>
6. European Commission, *Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership*, European External Action Service,
<http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vademecum_en.pdf>
 7. European Neighbourhood and Partnership Instrument, *Armenia: National Indicative Programme 2007-2010*,
<<http://www.enpi-info.eu/library/content/armenia-national-indicative-programme-2007-2010>>
 8. European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Armenia: National Indicative Programme 2011-2013*,
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_armenia_en.pdf>
 9. European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2007-2010*,
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_csp_nip_georgia_en.pdf>
 10. European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Georgia: National Indicative Programme 2011-2013*,
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_georgia_en.pdf>
 11. European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2007-2010*,
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>
 12. European Commission, *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Azerbaijan: National Indicative Programme 2011-2013*,
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/2011_enpi_nip_azerbaijan_en.pdf>
 13. Europos Bendriųjų Komisija, *Rekomendacijos Armėnijai, Azerbaidžanui, Gruzijai, Egiptui ir Libanui*, Komisijos Komunikatas Tarybai, Briuselis, 2005,
<http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/enp_communication_72_2005_lt.pdf> [žiūrėta 2012 0]
 14. *Joint Declaration of the Warsaw Eastern Partnership Summit*, Warsaw, 2011,
<http://www.msz.gov.pl/files/docs/komunikaty/20110930EAP/joint_declaration_eap_summit.pdf>
 15. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, *Foreign Policy*,
<<http://www.armeniaforeignministry.am./en/foreign-policy>>
 16. *Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Armenia, of the other part*, Official Journal L 239, 1999,

- <[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0909\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21999A0909(01):EN:HTML)>
17. Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *About the Mission*,
<<http://www.russianmission.eu/en/about-mission>>
18. *Summary on EU-Armenia relations*, European Union External Action,
< http://eeas.europa.eu/armenia/eu_armenia_summary/index_en.htm >

OFICIALŪS ES INTERNETINIAI PUSLAPIAI

1. Eastern Partnership Community, *Armenia*,
<<http://www.easternpartnership.org/partner-states/armenia>>
2. Eastern Partnership Community, *Azerbaijan*,
<<http://www.easternpartnership.org/partner-states/azerbaijan>>
3. Eastern Partnership Community, *Georgia*,
<<http://www.easternpartnership.org/partner-states/georgia>>
4. *Euro-Mediterranean Partnership (EUROMED)*, European Union External Action,
<http://www.eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm>
5. European Academic Studies Center, „*EU launches negotiations on association agreements with armenia, azerbaijan and georgia*“,
<http://www.euroacademic.org/en/index.php?act=show&code=guncel&resume=0&id=128&id_page=0>
6. European Commission, *The Policy: How does the European Neighbourhood Policy work*,
< http://ec.europa.eu/world/enp/howitworks_en.htm >
7. European Commission, *The Policy: What is the European Neighbourhood Policy?*,
<http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm>
8. European Commission, Trade, South Caucasus
<<http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/south-caucasus/>>
9. Europos Vadovų Taryba, *Rytų partnerystė. Didelė pažanga*, 2011,
<<http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/eastern-partnership-good-progress.aspx?lang=lt>>

OFICIALŪS INTERNETINIAI PUSLAPIAI

1. Ministry of Justice of the Republic of Armenia translation centre, *European Union – Armenia*,
<http://www.translation-centre.am/eng/EU_ARM/EU_ARM.html>
2. U.S. Department of State, *Bureau of European and Eurasian Affairs Background Note: Armenia*,
<<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5275.htm>>
3. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, *Europos kaimynystės politika*,
<<http://www.urm.lt/index.php?1084359818>>
4. *Eurožargono aiškinamasis žodynėlis*, <http://europa.eu/abc/eurojargon/index_lt.htm>

PUBLICISTINIAI STRAIPSNIAI

1. Binkis R., „Europos Sąjungos iniciatyva „Rytų partnerystė““, *NVO informacijos ir paramos centras*,
<<http://www.pagalba.org/new/inner.php?lng=lt&id=1&pid=3&nid=173&arch=1>>
2. Denisenko V. „NATO plėtra Pietų Kaukaze: problemos ir galimos pasekmės“,
<<http://geopolitika.lt/?artc=855>>
3. Iškauskas Č., „Armėnų genocidas – regiono dalybų pradžia“
<<http://www.geopolitika.lt/?artc=5354>>
4. Iškauskas Č., „Viduržemio jūros sąjunga – alternatyva Rusijai?“,
<<http://www.geopolitika.lt/?artc=1891>>
5. Łapczyński M., „The European Union’s Eastern Partnership: chances and perspectives“, *Caucasian Review of International Affairs*, 2009,
<http://www.cria-online.org/7_3.html>
6. Mitė V., „Rytų Partnerystė taip ir lieka tik idėja“,
<<http://geopolitika.lt/?artc=4140>>
7. Motiejūnas J., „Rytų partnerystė gali ženkliai pakeisti padėtį posovietinėje erdvėje (1)“,
<<http://www.geopolitika.lt/?artc=3467>>
Puleikytė K., „Kalnų Karabacho konfliktas“,
<http://geopolitika.lt/?artc=414>

8. Radzevičiūtė A., „Armėniškos pamokos: lašas po lašo ir akmenį pratašo“,
< <http://www.geopolitika.lt/?artc=1868>>
9. Volovoj V., „Rytų partnerystė – būti ar nebūti?“,
<<http://www.geopolitika.lt/?artc=4532>>

SANTRAUKA

Europos kaimynystės politikos (EKP) programoje dalyvauja Rytų Europos, Pietų Kaukazo ir Viduržemio jūros valstybės. Europos Sąjunga savo kaimynėms pasiūlydama užmegzti privilegijuotus politinius ir ekonominius santykius, siekia saugumo, stabilumo ir gerovės užtikrinimo savo kaimynystėje, nes tik saugios kaimynystės sąlygomis, saugi bei stabili bus pati ES. Pažymėtina, jog privilegijuoti santykiai, šiuo atveju, reiškia glaudesnę ir artimesnę bendradarbiavimą tarp ES ir jos kaimynių, tačiau nesuteikiant joms narystės perspektyvos, vietoj to, žadant integracijos į Sąjungos vidaus rinkas galimybę.

Svarbu suvokti, jog Europos kaimynystės politika nėra plėtros programa, kita vertus ji siekia integracijos pagrindu užtikrinti saugumą ir stabilumą bei stiprinti dvišalius santykius. Šiuo atveju pradėti kalbėti apie pastarųjų stiprinimą tarp ES ir Armėnijos, galime nuo 2004 m. gegužės 12 d., kuomet Bendrųjų reikalų ir išorinių santykių tarybos (BRIST) sprendimu į EKP buvo įtrauktos pirmosios valstybės – Armėnija, Gruzija ir Azerbaidžanas.

Šio magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti ES vykdomos kaimynystės politikos Armėnijos atžvilgiu vystymosi raidą, įvertinant padarytą pažangą šios Pietų Kaukazo valstybės integravimo procese.

Pirmoje dalyje nagrinėjama neofunkcionalizmo, liberaliųjų tarpvyriausybinių derybų bei konstruktyvizmo teorijų koncepcinis požiūris į ES integracijos procesą, aptariant sampratų panašumus bei esminius skirtumus ir įvertinant Europos kaimynystės politikos projekto siūlomą integracijos bei narystės perspektyvos vietą teoriniame kontekste.

Antroje dalyje nagrinėjama EKP proceso raida konkrečiu Armėnijos atveju, išskiriant du bendradarbiavimo etapus (iki Rytų Partnerystės ir joje) ir šiuo būdu siekiant įvertinti ES vykdomos integracinės politikos efektyvumą, nusakant padarytą pažangą bei pokyčius atskirais etapais bei palyginus įvertinant RP vietą EKP Armėnijos atžvilgiu.

Darbe keliama ginamasis teiginys, kad Europos kaimynystės politika Armėnijos atžvilgiu gali būti abipusiai naudingas integracinis procesas, kurio pažangiam vystymuisi nėra būtinas narystės ES prioritetą, pasitvirtina iš dalies. Viena vertus, įvertintus posovietinės Armėnijos politinių ir ekonominių interesų įtaką didesnei šalies orientacijai į Rusiją, mažesnės EKP integracijos sąskaita, narystės perspektyva galėtų būti stiprus paskatinimas Armėnijos persiorientavimui į integraciją su ES. Kita vertus, RP pasiūlyta diferenciacijos principu pagrįsta politika Armėnijos atžvilgiu, jau davė teigiamų rezultatų didesnei valstybės integracijai į ES, konkrečiai Armėnijai naudingoje prekybos ir investicijų srityje. Taigi, RP diferenciacija kaip tik sudaro tinkamas sąlygas tenkinti Armėnijos nacionalinius interesus ir todėl skatinti šaliai naudingos integracijos į ES supratimą.

SUMMARY

The European Neighbourhood Policy (ENP) program includes Eastern European, south Caucasian and Mediterranean countries. By proposing to its neighbours privileged political and economic relations, the European Union seeks security, stability and welfare in its neighbourhood, because only in the conditions of a safe neighbourhood, the EU itself will be safe and stable. It should be noted that, in this case, privileged relations mean tighter and closer cooperation between the EU and its neighbours; however, without giving them a membership perspective, and promising the opportunity of integration into the EU internal markets instead.

It is important to understand that the European Neighbourhood Policy is not a development program. On the other hand, it aims to ensure security and stability as well as to strengthen bilateral relations on the basis of integration. In this case, we can start talking about the strengthening of the latter between the EU and Armenia from 12 May 2004, when by the decision of the General Affairs and External Relations Council (GAERC) the first states – Armenia, Georgia and Azerbaijan – were included in the ENP.

The aim of this final master's thesis is to analyze the development of the ongoing EU neighbourhood policy in respect of Armenia, taking into account the progress made in the process of integration of this south Caucasian country.

The first part deals with the conceptual approach of the theories of neofunctionalism, liberal intergovernmental negotiations and constructivism towards the EU integration process, by discussing similarities and key differences of the concepts as well as assessing a position of integration without membership perspective proposed by the European Neighbourhood Policy project in theoretical context.

The second part analyzes the evolution of the ENP process in case of Armenia, by highlighting two stages of cooperation (prior to the Eastern Partnership and in the course of it) and, thus, seeking to assess the efficiency of the ongoing EU integration policy, by indicating and comparing the progress and changes made in various stages as well as assessing a position of the EP in the ENP in respect of Armenia.

The hypothesis of the thesis that the European Neighbourhood Policy in respect of Armenia can be mutually beneficial integration process, the advanced development of which does not require a priority of the EU membership, is partly confirmed. On the one hand, having assessed the influence of political and economic interests of post-Soviet Armenia on a larger country's orientation towards Russia, at the expense of a lower integration in the ENP, the membership perspective could be a strong incentive for Armenia to change its orientation towards the integration in the EU. On the other hand, the EP-proposed policy based on the

principle of differentiation in respect of Armenia has already yielded positive results for a greater integration of the country in the EU, namely in the fields beneficial to Armenia, i.e. trade and investment. Therefore, the EP differentiation creates the right conditions for meeting national interests of Armenia and, thus, promotes the understanding of integration in the EU beneficial to the country.

ANOTACIJA

Baigiamajame magistro darbe „Europos kaimynystės politika Armėnijos atžvilgiu“:

ES kaimynystės politika Armėnijos atžvilgiu apžvelgiama dviem raidos etapais: iki Rytų Partnerystės ir joje, analizuojant RP reikšmę aptariamoms Pietų Kaukazo valstybės integravimo į ES procese, akcentuojant neofunkcionalistinės, tarpvyriausybinių derybų, konstruktyvistinės sampratų požiūrį į valstybės interesus, nusakant jų įtaką Armėnijos integracijai.

Reikšminiai žodžiai: Europos kaimynystės politika, Armėnija, Europos Sąjunga, Rytų Partnerystė, integracija, neofunkcionalizmas, tarpvyriausybinių derybų teorija, konstruktyvizmas.

ABSTRACT

The final master's thesis “The European Neighbourhood Policy in respect of Armenia”:

overviews the EU neighbourhood policy in respect of Armenia in two developmental stages: prior to the Eastern Partnership and in the course of it, by analyzing the importance of the EP in the process of integration in the EU of the south Caucasian country at hand, by highlighting the approach of the concepts of neofunctionalism, liberal intergovernmental negotiations and constructivism towards the country's interests, by indicating their impact on Armenia's integration.

Keywords: European Neighbourhood Policy, Armenia, European Union, Eastern Partnership, integration, neofunctionalism, theory of intergovernmental negotiation, constructivism.